

מאמר מערכת

צדקה ומשפט

כל שהק' עושה בעולמו, אינו עשה אלא בשתי מדות הללו, ושתייהן בידו של מלך מלכי המלכים, צדק בימינו, שנאמר צדק מלאה ימינך, ומשפט בידו, שאין שמאל למעלה, כו'. אמר לו הקב"ה למשה, אמור להן לישראל שמי אהיה אשר אהיה, ומהו אהיה אשר אהיה? כשם שאת הוה עמי כך אני הוה עמך. מסרתי להם שתי מדות טובות, המשפט והצדק, אם עושין הם משפט, אין אני עושה משפט ואני משפיע להם טובות, ואם אינם עושין משפט, אני עושה משפט ומחריב את העולם. וכן בצדקה, אם פותחין הם את ידיהן ונותנין, אף אני אפתח להם וכו'. לכן אמר הק' אהיה אשר אהיה, כשם שאת הוה עמי כך אני הוה עמך. וכן אמר דוד: ה' צלך על יד ימינך. כצילך, מה צילך אם אתה משחק לו הוא משחיק לך, אם אתה בוכה לו הוא בוכה כנגדך, אם אתה נותן לו פנים זעופות הוא נותן לך וכו', כך אמר הק' כשם שאת הוה עמי כך אני הוה עמך. לפיכך חייבין ישראל להעמין הדין על אמיתו, ואל יעשה [הקב"ה. ד. א.] דין.

מדרש והזהיר משפטים דף מ"ג ע"א¹

מדרש נפלא זה, צריך ביאור, שלכאורה נראה שיש כאן ב' עניינים שונים, האחד, הוא ענין "אם יש דין למטה אין דין למעלה" [תנחומא ב, משפטים ד]. "אם עושה האדם דין למטה אין הקב"ה עושה דין למעלה" [דב"ר ה ה], ומעלת הצדקה. והשני, הוא מציאות ההשגחה והתעוררות העליונים כפי התעוררות התחתונים – כשם שאתה הוה עמי כך אני הוה עמך. וצ"ב מדוע כרכם המדרש זה בזה? ומדוע תלאם במידות הצדקה והמשפט?

וזנח בכמה וכמה מקומות האריכו חז"ל במעלת וחביבות המשפט לפני הקב"ה, תקצר היריעה מלהביאם כאן. בתפילה בברכת השיבה שופטנו חותמין "מלך אוהב צדקה ומשפט". וכתב הבית יוסף סימן תקפ"ב בשם רבינו מנוח פרק ב' מהלכות תפלה: "דמלך אוהב צדקה ומשפט, משמע שיתנהגו ברואיו בצדק

¹ מדרש זה מובא בחלקו בראשונים ובאחרונים, [ראה רמב"ן שמות ג יג. רבינו בחיי בראשית ב ד. עבודת הקדש חלק העבודה פרק ט"ז. נפש החיים שער א סי' ז. ועוד]. ללא הזכרת המקור, שהיה בכתב יד עד לא מכבר.

ובמשפט. אבל המלך המשפט, רצה לומר שהוא יתברך שופט העולם". [ובזה מבואר מדוע אם טעה בעשרת ימי תשובה חוזר. ומיושב תמיהת רבינו יחיאל המובא בטור שם. ע"ש]. ובירושלמי ברכות פ"ב ה"א: "אמר הקב"ה לדוד... חביב עלי משפט וצדקה שאתה עושה יותר מן הקרבנות, ומה טעם עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח". ובמדרש משלי פרשה כ"א: "אמר ר' ירמיה כל יום שיש צדקה ומשפט בעולם, חביב לפני הקב"ה מעולות וזבחים, שנאמר נבחר לה' מזבח". ובוזהיר שם דף מ"ב: "משפטים מדה יתירה לפני הקב"ה... ולמה אהב כו"כ המשפטים? לפי שהשלוש תלוי בהן... כשנעשה דין השלוש בניהם. כל מקום שישראל עושין דין בארץ אין הק' עושה דין בשמים... אמר הק' אומנות שלי משפט... כשישראל עושין הדין, נטלו אומנותי, ומתעסק אני באומנות אחר, להמטיר את הגשמים בעונתך... וכתוב ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה... באברהם כתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". ע"ש באורך.

א"כ הוא, יש לומר שדבר מוגדר ומידה ידועה הוא, ובא להודיענו עיקרם של דברים שהנהגת העולם במידת "כשם שאת הוה עמי כך אני הוה עמך", הוא שיאחוז האדם במידות אלו של צדקה ומשפט, ולא לבד במחשבה ודביקות בה', אלא צריך לדבוק ולנהוג במעשה, במשפט וצדקה, מכיון שרצון ה' הוא שנאחז במדות אלו, וקיום העולם הם, ואהובים הם לפני הקב"ה ביותר, על כן גם האדם, אם נוהג בהם, ועושה צדקה ומשפט לעשות רצון קונו, זוכה להיות הוה עם הקב"ה, וכשם שאתה הוה עמי, במדות אלו, שהם רצון ה' שננהג בהם, כך אני הוה עמך.

גליון 60 עוסק:

- א. מידע הלכתי. בדיקת סימני ראש השנה מחרקים. הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ב. אכילת עראי ללא הפרשת תרו"מ. מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א.
- ג. גדר חיוב הפרשת תרו"מ מעציץ שאינו נקוב ובית. הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ד. המשך מגליון קודם: התנאים לחיוב חלה ותרו"מ מן התורה בא"י. העורך.
- ה. סיכום והערות בהלכות חלה. המשך. הרה"ג אליהו ראש שליט"א.
- ו. מפתח כללי לכל גליונות תנובות שדה שיצאו לאור בס"ד עד הלום.

ביקרא דאורייתא
וברכת שנה טובה וכו"ח
חמערכת

מידע הלכתי

חששות חרקים בסימני ראש השנה

נהגו בקהילות ישראל, לאכול סימנים מיוחדים המסמלים התחלה טובה לשנה הבאה עלינו לטובה, מנהגים שונים נהגו בקהילות ובעדות השונות של עם ישראל.

לחלן נציין את עיקרי הסימנים שיש בהם חששות של חרקים, ואת צורת בדיקתם בקצרה. [תמצית ממה שהובא בארוכה בשנה שעברה בתנובות שדה גליון 55]

סילקא: בסלק קיים חשש לזחלים של עש הסלק [בד"כ בצבע לבן]. בדיקה: יש לחתוך את הסלק בראשו חתך לרוחב הירק, ולראות אם יש סימני נבירה, בזמן פריסת הסלק לפרוסות ראוי להתבונן שאין סימני נבירה. **עלי סילקא:** עלי סלק נגועים ביותר, ולכן ראוי לקחת רק מהגדל בחממות המגדלים ירקות בחזקת נקיים מחרקים תחת כשרות מוסמכת.

כרתי/לוף: בירק זה מצויים טריפסים בכל האיזורים של הירק, כולל בין השכבות של הירק. **כרתי מגידול מיוחד:** יש להפריד את העלים, ולשטוף היטב תחת ברז מים. **כרתי מגידול רגיל:** יש לחתוך את החלק התחתון כולל השורש. להפריד את העלים לחלוטין כולל החלק התחתון. יש לחתוך את כל העלים לשניים לכל אורכם. ולהשרות במי אמה למשך 5 דקות. לאחר מיכן יש לשטוף תחת ברז מים תוך כדי שפשוף העלים היטב משני צידיהם.

רוביא/לוביא: הרוביא בתרמילים, יש בהם חשש נגיעות של זחלים. יש לשטוף היטב את התרמילים תחת זרם מים חזק. להתבונן ויזואלית שאין חורים. במידה ונמצאו חורים יש לחטט אחריהם לראות שלא חדרו פנימה ונותרו שם. תרמילים שלימים ירוקים מוקפאים, הם בדרך כלל עוברים מיון היטב והם בחזקת נקיים.

קרא/דלעת: רוב התוצרת בשוק טובה ואין בה חשש חרקים והיא בחזקת נקיה.

רימון: הרימון שמגיע מחקלאים ובשיווק מסודר, הוא נמצא תחת טיפול ראוי, והוא בדרך כלל נקי. אולם פעמים שנמצא נגיעות של רימות זבוב הפירות. יש להתבונן על גבי הפרי, אם יש בו סימני נבירה. במידה ויש בו סימני נבירה יש לפתוח את הרימון ולראות אם יש מקום פגוע ושינוי צבע בפנים, במידה ונמצאה נגיעות יש להסיר את כל האיזור הנגוע. הנקודות השחורות בתוך גרגרי הרימון, אינם סימן לחרקים, אלא מגידול טבעי.

תפוח: תפוח טרי הרי שהם בחזקת נקיים. אולם כדאי להתבונן שאינם נגועים, יש להתבונן בצד החיצוני של התפוח, לראות שאין עליו כנימות. בבדיקה חיצונית יש גם להתבונן שאין נקבים בפרי, לאחר מכן לחצות את התפוח ולראות שאין בו מחילות.

תמר: בתמרים היבשים, מצוי נגיעות של חרקים. בתמר הלח מחלקות טובות, אין כלל נגיעות והוא בחזק נקי. ההעדפה היא להשתמש בתמר לח. בתמר יבש יש לחצות את התמר ולאחר הוצאת הגלעין, להתבונן שאין חרקים וזחלים. כיון שפעמים רבות הזחל מקבל את צבע המזון שהוא אוכל, יש קושי לראותו בקלות, ולכן יש להתבונן על התמר ממול מקור אור.

דגים: בדגים הן בדגי הבריכות והן בדגי הים מצויים חרקי מים רבים. בקניית דגי בריכה כגון קרפיון, מושט-אמנון, כסיף ובורי, יש להעדיף ולהתאמץ ולקנות דגים בחנויות הנתונות תחת השגחה גם לענין הטפילים. דגים הנקנים ממקומות שאינם תחת פיקוח לענין חרקים, באם זה דג מצונן כלומר שעבר כבר זמן לאחר מותו, אחיזת החרקים בו חלשה יותר, ואז מגרדים היטב עם סכין את כל עור הדג, ובמידה ואין מבחינים בפצע או סימן אדמומית כל שהיא, אין חשש לטפילים ע"ג העור. ובמידה ויש פצע או סימן אדום יש להסירו עד עומק של כחצי ס"מ. ובאם קונים דג חי יש להמתין מספר שעות לאחר מותו או להקפיאו למשך זמן עד שיוקפא – השריה בחומץ ומלח אינה מועילה לשיחרור אחיזת חרקים – ולאחר שהדג יופשר יש לנקות את פנים הדג.

ראש דג: בחלק מן הדגים ראש הדג נגוע ביותר ויש להמנע מלהשתמש בו וכגון ראש דג הבבוז – לקס. ויש ראשי דגים שלאחר סדרת בדיקות אפשר לנקותם. צורת ניקוי ראש הדג: יש להסיר את הזימים מראש הדג [מחשש לארגוזולוס או לציסטות המכילים בתוכם צדפות], ולאחר שהיה של זמן לאחר מותו, או הקפאה והפשרת הדג [שאז אחיזת החרקים פחותה יותר], לגרד היטב את כל חללי הראש, לאחמ"כ יש להתבונן היטב בבדיקה חזותית בכל המקומות והחללים שלא תפוס שם טפילים. ואת ראשו היטב ואת זימי הדג יש להסיר בראש של דג שיש חשש לטפילים חיצוניים גם באיזור הראש [כגון הסלמון] יש לבדוק בדיקה חזותית חיצונית, שאין טפילים באיזור הראש מבחוץ.

ראש כבש: במה שבראש הכבש מצויים לפעמים תולעים. במידה והם קיימים ניתן להבחין בהם לאחר התבוננות.

בברכת שנה טובה וכו"ח

שניאור ז. רווח

מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

גן שתשלום דמי חכניסה כולל חיתר אכילה מפירותיו, אם מותר
לאכול מהם עראי ללא הפרשת תרו"מ

בעהית"ש. בשני בשבת כ"ד אב הרחמן התשס"ה.

לכבוד היקר ונעלה, מיחידי סגולה.
הרה"ג ר' ישי מזלומיאן שליט"א
מח"ס הנותן שלג, ועוד.
השלום והברכה וכט"ס.

קיבלתי מכתבו בדבר השאלה החשובה, באתר תירות ברמת הגולן, ששם מטע של דובדבנים שנכנסים לטייל בין האילנות, ואפשר לקטוף ולאכול בלא הגבלה, ורק שמשלמים דמי כניסה קצובים בכניסה, וכב' עלה ונסתפק אם פטורים מתרו"מ, דהוי ליה אכילת ארעי שאוכלים בין האילנות. או דלמא כיון שדמי הכניסה כוללים גם תשלום עבור הפירות הנאכלים (מסתמא) חזר דינו כמקח, שקובע למעשרות. עו"כ דשמא יש לעשר מראש, וכמ"ש בב"ק (ס"ט ע"א) והצנועין וכו' וצ"ע. עכ"ל.

זחנזח תחילה יש לומר דמיירי שהפירות הללו כבר הגיעו לעונתן שהן ראויים לאכילה, וכמשמע בפשטות מתוך השאלה, ותנן בריש מסכת מעשרות (פ"א מ"ב) מאימתי הפירות חייבות במעשרות, ופירש רבינו עובדיה מברטנורה ז"ל, דתחלתן אינו אוכל, וצריך ליתן שיעור לכל פרי ופרי, מאימתי יגיע זמנו להיות ראוי לאכילה. עכ"ל. התאנים משיבחילו הנעבים וכו'. וכאן הרי הם נכנסים ואוכלים, ובודאי הגיע עיתן לחיוב במעשרות בלא ספק.

ובתו"ט שם כתב חייבות במעשרות, פירוש כשאוכל קבע, אבל ארעי רשאי עדיין לאכול עד שיגיעו זמנים אחרים. כדתנן לקמן מ"ה. עכ"ל. וגם בתפא"י שם (אות י') כתב, ר"ל פירות שאין תחלתן אוכל, מאימתי אסור לאוכלן קבע, משא"כ מאימת גרנן במשנה ה', היינו לאסור גם אכילת עראי. עכ"ל.

נמצא דיש שני זמנים. הזמן הראשון הוא, שיהיו ראויים לאכילה, דלפני כן אין בהם חיוב כלל, דלא מיקרי אוכל, וגם אחר שהן ראויים אינם אסורים

אלא באכילה של קבע, אבל לאכול מהן ארעי מותר. ומיהו אע"ג דלא הגיעו לבשלות גמורה, שלא בשלו כל צרכן, אלא ראויים קצת לאכילה חייבות במעשרות, אם אוכל מהן קבע, וכמ"ש במשנה שם, התאנים משיבחילו וכו' ופי' הרע"ב ז"ל שהוא תחילת בישולם. וע"ש. וגם במשנה ראשונה שם כתב כן, וכתב, וטעמא דדרך בנ"א לאוכלן קודם גמרן, ועיין פ"ד דשביעית מ"ט בפי' הר"ב. אבל הרמב"ם ז"ל כתב (בפ"ב מהל' מעשר דין ט'), איזו היא עונת המעשרות משיגיעו הפירות להזריע ולצמות, הכל לפי מה שהוא הפרי, כיצד התאנים משיבחילו וכו'. והכ"מ הביא לו ראיה מהא דתלתן משתצמח, וצ"ע שהוא ראיה לסתור, מדלא תני לה אלא גבי תלתן, ואפשר דהני יש להם סימן מחי צומח, ותלתן אין לו סימן אחר. וכה"ג כתבו התוס' בר"ה (דף י"ב). עכ"ל. וכמדומני שבמקום אחר כתבתי מענין זה.

וזמנן השני הוא, מה ששנינו במשנה שם (פ"א מ"ה), איזהו גרנן למעשרות, הקישואין והדלועים משיפסקו וכו'. ופירש הר"ב ז"ל, איזהו גרנן, אימתו הוקבעו הפירות למעשרות, ואסור לאכול מהן עראי, כמו התבואה בגורן, שאעפ"י שהגיעו הפירות לעונת המעשרות עדיין מותר לאכול מהן עראי, עד שיהא גרנן למעשרות. עכ"ל.

ועיין במלאכת שלמה שם, בשם רבינו יצחק מסימפונט ז"ל, בהבדל שבין משנה זו ובין משנה ב' הנז'. עו"כ שם בשם הר"ש שיריליו ז"ל, וז"ל, עד השתא מיירי מתניתין אימתי קרוי פרי לחייב במעשרות, דהיינו שיהא קרוי אוכל או פרי, דגבי מעשר כתיב פרי מפרי העץ, וכתוב ואכלת, והשתא איירי בדיגונם, אותם שדרכן לעשות להן קיבוץ ודיגון, דפירוש דיגון קיבוץ כרי, כמו שפירש"י ז"ל בפ"ק דביצה, וגבי תבואה כתיב דגן. ואפי' בירק דטבלו הוי מדרבנן תיקנו בו דיגון, כדתנן (כאן) הירק הנאגד משיאגד. וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ועד שלא נעשה דיגון, תנן כפ"ק דפאה, ומאכיל לבהמה ולחיה ולעופות, ופטור מן המעשרות עד שימרח. אבל אחר המירוח אפילו אכילת עראי נמי אסורה, אי איכא ראית חצר או בית, כדאיתא בפרק הפועלים. ע"כ.

עו"כ שם מהר"ש שיריליו ז"ל, ועוד אני מוסיף, דיש עוד חילוק בין מדת גורן למדת עונה. דאילו עונה פטור וחייב גרמה, ותורת שנים נמי גרמה (אם מעשר שני או עני), ואילו מדת גורן פטור וחייב גרמה, ותורת שנים לא גרמה, וטעמא דקראי כתיבי דגן וכו'. ואילו גבי עונה כתיב תבואת זרעך וכו'. עכ"ל. (למד שם החילוק הנ"ל עונת מעשרות ובין גורנן של מעשרות מהפסוקים. כיע"ש).

זכרל העולה מן המדובר הוא: דיש עונת המעשרות, שאז הם ראויים לאכילה (אפי' ע"י הדחק), ומשנחשבים לאוכל אסור לאוכלם בלי מעשר, ועם כל זה אכילת עראי מותרת בהם. ושלב שני הוא קביעת המעשרות שע"י גמר מלאכתן, (כמו ירק הנאגד משיאגד), שנאסרים אפילו באכילת עראי.

ויש עוד חילוק במשנה (פ"א דמעשרות סוף מ"ה. הנ"ל). דתנן בד"א במוליק לשוק, אבל במוליק לביתו אוכל מהם עראי, עד שמגיע לביתו. ע"כ. והיינו שאפילו נגמרה מלאכתן (כמבואר במשנה ההיא, כגון שכבר אגדו את הירק הנאגד), מ"מ אין זה גורם לאסור גם אכילת עראי, אלא במוליק לשוק. וכן מבואר בפירוש הר"ב ז"ל שם, בד"א, שזהו גורנן למעשר, במוליק לשוק למכור, דלאו בדעתו הדבר תלוי, שמא ימצא לקוחות ויהיו הפירות טבולים, שהמקח קובע למעשר. אבל במוליק לביתו, שבדעתו הדבר תלוי, ולא יהיו טבולים עד שיגיע לביתו, שהטבל אינו חייב במעשר עד שיראה פני הבית, דכתיב (דברים כ"ו) ביערתי הקדש מן הבית. עכ"ל.

ובמלאכת שלמה כתב, אבל במוליק לביתו, וה"ה במוליק לחצירו, ולגבי שוק לא אמרין עד שיגיע לשוק, דלאו בדעתו הדבר תלוי, שמא ימצא לקוחות מיד בפתח הגנה, ונטבלו מיד. עכ"ל. (וע"ש מ"ש בשם הר"ר יהוסף ז"ל שבד"א זה קאי רק על אלה שנזכרו במשנה זו. וע"ש במשנה ראשונה ד"ה בד"א מזה).

שו"ר בתפארת ישראל (שם אות ג"ן) שכתב, דשלשה פרקים יש לחיוב מעשר, וסימנך ענ"ק: א. עונת המעשר (הנזכר במשנה ב' ולהלן, דכולן אם תלשן קודם לעונה פטורים מן המעשרות [דאינן קרויין אוכל. שמ"ע]). ב. נגמרה מלאכתן. (דאם תלשן אחר עונת המעשר, מותר לאכול מהם עראי עד שיגמר מלאכתן, וכשנגמר מלאכתן ורוצה להוליכן לשוק, אסור לאכול מהן גם עראי). ג. קבע למעשר. (דאם מוליכן לביתו אפי' נגמרה מלאכתן מותר לאכול מהן עראי עד שיוקבע למעשר, ע"י אחד משבעה דברים, שסימנם כשמח"ת א"ם, כבוש, שבת, מקח, חצר, תרומה אור, מלח.) רמב"ם ז"ל רפ"ג ממעשרות, וע"ש מ"ש בשם הראב"ד ז"ל שם. [ירק מקח קובע למעשר ולא למתנה, עיין ריש פ"ב דבמעשרות ובר"ב ושאר מפרשים שם].

וכן פסק רבינו הרמב"ם ז"ל (פ"ב מהלכות מעשר ה"ג): פירות שאינן ראויין לאכילה בקטנותן, כגון הבוסר וכיוצ"ב, אינן חייבין במעשרות עד שיגדילו ויעשו אוכל, שנאמר מזרע הארץ, מפרי העץ, עד שיהיה פרי. וכן התבואה וקטניות וכו', עד שתעשה תבואה, "וזו היא עונת המעשרות", וקודם שתגיע התבואה והפירות לעונה זו, מותר לאכול מהן כל מה שירצה, ובכל דרך שירצה.

עכ"ל. ופשוט דר"ל דמותר לאכול מהן גם אכילת קבע, משום דפטורים הם, כי לפני עונת המעשרות אינן חשובים אוכל. וכמו שכתב, עד שיגדלו ויעשו אוכל. ועיין עוד שם (הלכה ה') שכתב, איזו היא עונת המעשרות, משיגיעו הפירות להזרע ולצמות, והכל לפי מה שהוא הפרי, כיצד, התאנים משיעשו רכים כדי שיהיו ראויים לאכילה, אחר כ"ד שעות משעת אסיפתן. הענבים וכו', הזיתים משיעשו שמן אחד מתשעה ממה שהן ראויין לעשות כשיגמרו, וזה הוא שלישי שלהן. התפוחים וכו', התבואה שתביא שלישי וכו'. ושאר הירק שאינו ראוי לאכילה עד שיגדיל, אינו חייב עד שיהיה ראוי לאכילה. עכ"ל. נמצא שעונת המעשרות, הוא הזמן שהתחילו להיות ראויים לאכילה, ואז חלין עליהם חיובי המעשרות, וכמ"ש לעיל.

ובפרק ג' שם, מבאר השלב השני שאחר עונה"מ, והוא "גמר מלאכתן". וז"ל (פ"ג ה"א), פירות שהגיעו לעונת המעשרות ונתלשו, ועדיין לא נגמרה מלאכתן, כגון תבואה שקצרה ודשה, ועדיין לא זרה אותה ולא מרחה, מותר לאכול מהן אכילת עראי, עד שתגמר מלאכתן. ומשתגמר מלאכתן אסור לאכול מהן עראי. עכ"ל. וצ"ל דזה רק מדרבנן, כי מן התורה עדיין לא נקבעו למעשרות עד שיכניסנו לביתו, שנאמר ביערתי הקדש מן הבית. וכמבואר להדיא ברמב"ם שם (פ"ד ה"א). ע"ש.

עו"כ שם (פ"ג ה"ב), בד"א בגומר פירותיו למוכרן בשוק, אבל אם היתה כונתו להוליכן לבית, הרי זה מותר לאכול מהן עראי אחר שנגמרה מלאכתן, עד שיקבעו למעשר. ובהלכה ג' כתב, ואחד מששה דברים קובעים למעשרות, ואלו הן: הבית, והמקח, והאש, והמלח, והתרומה, והשבת. וכולן אין קובעים אלא בדבר שנגמרה מלאכתן. עכ"ל. וע"ש בראב"ד שהעיר עליו למה לא מנה גם כבוש, שאע"פ שלא כבשן אלא בחומץ. וע"ש ברדב"ז ובכסף משנה. וע"ש מהלכה ד' ואילך, שמבאר איך כל אחד מהנך קובע המעשרות.

חננח מבוארים בדבריו ז"ל שלשת הפרקים שסימנם ענ"ק (כמ"ש התפא"י הנ"ל) והם, עונת המעשרות, נגמרה מלאכתן, וקביעת המעשר.

ואחרי אשר ביררנו דברים אלו שהם באמת פשוטים וברורים, נבא לדון בשאלה של כת"ר הי"ו, דלכאורה אין כאן בית מיחוש, דהא כששילם לו על הכניסה ועל הפירות, לאכול מפריה של אותה שדה ולשבוע מטובה, עדיין לא נגמרה מלאכתן של אותם פירות, והם מחוברים עדיין לעץ.

וחננח הרמב"ם ז"ל בהלכות מעשר (פ"ה ה"א) כתב, הלוקח פירות תלושין לאוכלן

נקבעו למעשר מדבריהם כמו שביארנו. ומאימתי יקבעו, משיתן הדמים אע"פ שלא משך, וכו'. עכ"ל. ומ"ש שהוא מדבריהם, כונתו פשוטה לפניו, למה שכבר כתב לעיל (פ"ד ה"א) וז"ל, אין הטבל נקבע למעשר מן התורה עד שיכניסנו לביתו, שנ' ביערתי הקדש מן הבית. והוא שיכניסנו דרך השער, שנאמר ואכלו בשעריך. וכו'. עו"כ בהלכה ב' שם, וז"ל, יראה לי שאין לוקין מן התורה על אכילת הטבל, עד שיקבע בכניסתו לביתו כמו שביארנו מפי השמועה. אבל אם נקבע בשאר הששה דברים שמנינו, אין לוקין עליו אלא מכת מרדות מדבריהם. וכן האוכל מפירות שדעתו להוליכן לשוק אחר שנגמרה מלאכתן, אינו לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם, שאין הגומר חייב במעשר אלא מדבריהם. עכ"ל. וק"ו בנ"ד שאין כאן גמר מלאכתן, ועדיין לא נתלשו כלל, דודאי דלא מחייבי אותם פירות עדיין.

וע"ש ברמב"ם ז"ל (פ"ה ה"ב) שם, שכתב בפירוש, הלוקח במחובר לקרקע, או שלקח תלוש לשלוח לחבירו, לא נקבעו, ויש לו לאכול מהן עראי. עכ"ל. והיא משנה ערוכה (בפ"ה ממעשרות מ"א). ועיין ברדב"ז ז"ל על הרמב"ם שם, שכתב דכל זה בלא הכניסם לבית, אבל נכנס לבית או לחצר החייבת, דל מהכא לוקח, הרי ראה פני הבית. וזה נ"ל ברור. עכ"ל.

נמצא דכאן בנידון זה שלא נתלשו עדיין ובודאי לא נגמרה מלאכתן, וק"ו שלא ראו לא בית ולא חצר, דפשיטא שפטורים הם, והמקח לא מהני מאומה.

אלא שצריך לעיין במה שאמר הרמב"ם ז"ל שם (פ"ה ה"ג), וז"ל האומר לחבירו הא לך איסר זה ותן לי בו חמש תאנים, הרי זה אוכל אחת אחת ופטור. ואם צירף חייב לעשר. עכ"ל. והוא מהמשנה דמעשרות (פ"ב מ"ה) דר"מ אמר לא יאכל עד שיעשר. ור' יהודה אמר אוכל אחת אחת ופטור, ואם צירף חייב. ע"כ. והנה הר"ב ז"ל שם כתב וז"ל, ואם צירף, שלקח בעל הגינה ב' כאחת ונתן לו חייב, אבל בזמן שהקונה ליקט ואכל מודה ר"מ דאוכל אחת אחת. עכ"ל. ובתוי"ט שם ג"כ פירש כן, דאיירי שבעל הגינה הוא שליט, וכ"כ התפא"י (אות כ"ט) שם בדברי ר"מ דמחייב לעשר, דמקח קובע בתלוש, אפילו לא נגמרה מלאכתן, ולהכי דוקא בלקטן המוכר.

עוד אמרו במשנה שם א"ב יהודה מעשה בגנת ורדים שהיתה בירושלים, והיו תאנים נמכרות משלש ונמארכע באיסר, ולא נפרש ממנה תרומה ומעשר מעולם. ופירש הר"ב ז"ל, והתם בעל הגינה היה מלקט, שלא היו מניחים שם אדם ליכנס מפני הורדים, ואעפ"כ לא הופרש ממנה תרו"מ מעולם, והלכה כרבי יהודה. עכ"ל.

זעזולח מכל זה דרק כשבעל הגינה ליקט וצירף הוא דחייב לעשר, אבל אם הקונה ליקט, אפילו לרבי מאיר אינו חייב אם אוכל אחת אחת.

וצריך לברר באם הקונה ליקט וצירף כמה יחד, אם מתחייב לרבי יהודה או לא, דר"י אמר אם צירף חייב, ופירשו שהמוכר צירף, וצ"ל אם הקונה ליקט וצירף מה דינו. והנראה בזה, דגם אם הקונה צירף חייב לעשר גם לרבי יהודה, דבזה שאמר לו הא לך איסור זה ותן לי בו חמש תאנים אינו פטור לר' יהודה אלא באוכל אחת אחת, כפשטיות הרישא דמשנה ה' שם, דע"י שאמר לו תן לי בו ה' תאנים, נמצא דהמקח הולך על התלוש, ובתלוש המקח קובע למעשר. וכ"נ במתני' דהאומר הילך איסור זה בעשר תאנים שאבור לי, באשכול שאבור לי וכו', דבכל זה הוא קונה לכשיתלוש, וע"כ אם צירף חייב לעשר, ולא פטור אלא במגרגר ואוכל, וסופת ואוכל, דהיינו שתולש אחת אחת ואוכל, ומגרגר גרגיר גרגיר ואוכל, והכל במחובר פורט ממנו גרגיר גרגיר ואוכל, וכן באבטיח סופת ואוכל, כלומר חותך חתיכות דקות (בעודו מחובר) ואוכל, כמבואר להדיא בדברי הר"ב ז"ל. דע"ז לא עשאם גורן. ובסיפא דמתניתין נאמר, אבל אם אמר לו בעשרים תאנים אלו, בב' אשכולות אלו, בב' רימונים אלו, בב' אבטיחים אלו, אוכל כדרכו ופטור, מפני שקנה במחובר לקרקע. ע"כ לשון המשנה. וכתב התו"ט על זה, ונעשה כבעל הגינה, דתנן לעיל בפ"ק דאוכל מהן עראי עד שמגיע לביתו. ע"ש. נמצא דכשאומר סתם, אם תלשן נעשו גורן וקנאן בתלוש. אבל באומר תאנים אלו וכו', קנאן בעודם מחוברים, וקנין דמחובר אינו קובע למעשרות. וכ"כ התפא"י (אות ל"ז) ע"ש.

וכן הוא מבואר בהרמב"ם ז"ל פ"ה ממעשרות, דבהלכה ג' כתב, האומר לחבירו הא לך איסור זה ותן לי בו חמש תאנים, הר"ז אוכל אחת אחת ופטור, ואם צירף חייב לעשר. הא לך איסור זה בעשרים תאנים שאבור לי בורר אחת אחת ואוכל, באשכול שאבור לי מגרגר ממנו באילן ואוכל. ברמון וכו', באבטיח שאבור לי, סופת ממנו בקרקע ואוכל. ואם קצץ התאנים וצירפם וכו', או האבטיח חייב לעשר, שהרי לא קנה אלא הנתלש. אבל אם אמר לו, הא לך איסור זה בעשרים תאנים אלו, בב' אשכולות אלו, בב' רימונים אלו, בב' אבטיחים אלו, קוצץ כדרכו ואוכל עראי ופטור, שלא נקבעו במקח, שהרי לקחן במחובר. עכ"ל.

זע"ש מה שהשיג הראב"ד ז"ל מהתוספתא, ומרן ז"ל בכסף משנה כתב, לא מהתוספתא למד, אלא מדיוק לשון המשנה הוא נלמד, דקתני בורר ואוכל משמע הא אם קצצן וצרפן חייב. עכ"ל.

זכ"ג מממהר"י קורקוס ז"ל שם, דהרב כפתור ופרח כתב על המשנה (מ"ה) דמשמע דבלוקח תלושים מיירי, והכי משמע לשון תן. עו"כ שם, נראה דבשעת המקח היו מחוברים אלא שלא קנאם רק כשיתלשו, דומה לדין דאמר לו, שאבור לי, אלא שכאן אמר לו תן לי, שהמוכר יתלוש אותן, נמצא שלא קנה עד שיתלשו, וצריך צירוף כדי לקובען.

עו"כ ומ"מ בין אי מיירי בתלושין, או במחברים וקנה כשיתלשו, מודה הוא דאם היתה כלכלת תאנים לפניו, ואמר מכור לי כלכלה זו, ונתן לו דמים, אסור לאכול אפילו אחת מהן, שהדמים קובעים אפילו בלי משיכה, (ומשנקבעו אסור לאכול אפילו עראי. הכותב.) וע"ש עוד מזה.

ועיין עוד בדברי מהר"י קורקוס ז"ל שם ד"ה הא לך איסור בעשרים תאנים, שהביא לשון המשנה, ופירוש הר"ש ז"ל שעולה עם דברי הרמב"ם ז"ל כאן (פ"ה ה"ג). ואח"כ כתב, וטעם הרישא אנו למדים מן הסיפא, שאמר מפני שקנה במחבר, משמע דרישא קנה בתלוש, וכיון שחל המקח בתלוש, אם תלש שתים, נקבעו בעת תלישתן, שהרי אמר שאבור לי, כלומא כשאבור לי אז אני קונה אותם, אבל (בסיפא שאמר בכ' תאנים אלו, בב' אשכולות אלו, בב' רימונים אלו) כשאמר אלו, מאותה שעה חל המקח. עכ"ל.

חננ' מבואר ומפורש בדבריו ז"ל, דכשאומר שאבור לי, או תן לי באלה, א"י לאכול אלא אחת אחת, דכאן המקח נגמר לכשיתלשו, ואם יצרף שתים הוי ליה נגמרה מלאכתן, והמקח קובע למעשרות, ונאסרו אפילו באכילת עראי. אבל כשאומר לו הא לך איסור זה בעשרים תאנים אלו, בשני אשכולות אלו וכו'. בזה הוא קונה אותם מיד בעודם מחוברים, ולא לכשיתלשו, שהרי אמר אלו, וזהו שסיים הרמב"ם ז"ל: קוצץ כדרכו ואוכל עראי ופטור. שלא נקבעו במקח שהרי לקחן במחבר. עכ"ל.

ואחר אשר הראנו ה' את כל זאת, נבא לנידון דידן, שמשלמים דמי כניסה כדי לטייל ולנוח בין אילנות נושאים פירות, ובין הדברים ניתן להם רשות לקטוף ולאכול מפירותיהם של האילנות, שיש בזה הנאה מיוחדת ללכת בצל האילנות בחיק הטבע ולהרגיש את אוירת המטעים והשדות, ובפרט לבן עיר המגיע למקום זה, בשבילו זו הרגשה נעימה, וזה שיכול לקטוף ולאכול תוך כדי הילוכו וטיולו, מוסיף לו רבות להשלים את מנוחת נפשו, והנה בודאי שבתשלום של הכניסה משלמים, כולל בתוכו גם חשבון משוער של אכילת פירות, ולכאורה זה חשיב מקח, וצריך לברר אם הוא קונה אותם במחבר, או שהקנין חל רק אחר שיתלשו.

זחנראאז דכאן פטורים לגמרי, דהמקח הזה הוא בודאי במחובר, שהרי לא קבעו ביניהם מנין או משקל כמה פירות יקח, אלא הוא קונה זכות כללית לשהות במטע זה כמו בתוך שלו, ומותר לו לנוח ולטייל וכו', וגם לאכול כאות נפשו מן הפירות, ואפשר דאין כאן כלל מקח של פירות, דהם אמנם כלולים במקח זה, אבל התשלום הוא לא דמי הפירות אלא דמי כניסה חופשית למקום, כמו בעה"ב וזה כולל גם אכילת הפירות. וגם מעצם העובדא שלא הגבילו בכמות הפירות, זה מוכיח דאין מוכר לו לכשיתלשו, אלא מוכר לו הזכות לקטוף ולאכול מן המחובר.

ועוד יש הבדל אחר, דשם קוטף ולוקח אם ירצה, משא"כ בזה שאינו רשאי לקחת ולתת אל כליו, אלא ליטול ולאכול שם דוקא. וזה לא כדרך משא ומתן, אלא כמו שמשכיר לו המקום ליהנות ממנו, והרשהו גם על אכילת הפירות כדי להשלים הרגשת הבעלות שלו, והרי הוא בעת ההיא כאחד מבני הבית, דקוטף ואוכל בלא תרו"מ.

וזא דומה לגינת ורדים שהיתה בירושלים, כדתנן במעשרות (פ"ב מ"ה), שלא הופרש ממנה מעשר מעולם. וזה עדיף משם, שכאן כל אחד קוטף ואוכל לעצמו, משא"כ שם שבעל הגינה היה מלקט, שלא היו מניחים ליכנס שם אדם מפני הורדים, וע"ש במפרשים. ועוד דשם מכרו הפירות כדתנן שם, והיו התאנים נמכרות משלש ומארבע באיסר, וע"כ כתבו המפרשים שם שהיו אוכלים אחת אחת (עיי' תפא"י שם אות ל"ב) והיינו כרבי יהודה שם, אבל לא מוכר לו פירות, אלא מוכר לו הזכות לטייל ולאכול וכנ"ל.²

² והיינו אכילת עראי. [דכל שהגיעו לעונת המעשרות ונתלשו שרי רק עראי, ומבואר ברמב"ם פ"ג ה"א, המובא בפנים]. ולכאורה כיון שמדובר בחצר המשתמרת, אינו מותר לאכול אלא אחד אחד, דבחצר המשתמרת לא התירו עראי אלא אחת אחת, כדי שלא יצרף. ודווקא אם עומד בראש האילן ואוכל מותר לו לאכול כמה שירצה. ולא דמי נדו"ד לחצר שאינה משתמרת, שהתירו ללקוט כמה שירצה. וכמבואר במפרשים אהא דגנת ורדים, ובחלקת השדה דיני תרו"מ סי' כ"א. המערכת.

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
 רב איזורי במועצה איזורית גזר
 וי"ר המכון למצוות התלויות בארץ

האם יש לברך על הפרשת תרו"מ מירקות הגדלים

בעציץ שאינו נקוב. ודין הגדל בתוך בית

ג אלול תשס"ה

לכבוד

הרב **משה כהניאן** שליט"א

מעיה"ת ביתר עלית

שלום וברכה!

לשאלתך אודות חובת הפרשת תרו"מ עם ברכה מגידולים הגדלים בעציצים, וציינת שם שבשיחתך עימי אמרתי שיש להפריש מגידולים אלו גם בזרעים וירקות, תרומות ומעשרות עם ברכה. וכב' הקשה שם מדברי מו"ר שליט"א בספרו "שמע שלמה" ח"א יו"ד סי' ז, שמשמע מדבריו שם שס"ל שלדעת השו"ע פטור ממעשרות. וא"כ מדוע אינני חושש לזה. ועוד הוסיף כב' לדון האם להפריש תרו"מ מעציץ הגדל בתוך בית, שאמרתי לכם בשיחת טלפון שיש להפריש עם ברכה, וכב' ראה באחת החוברות שהוציא אחד מבתי המדרש העוסק בתחום זרעים, שכתבו שיש להפריש בלא ברכה.

זבכנ לענין ההערה הראשונה של כב', לענ"ד לית דין צריך בשש, ואין כל מחלוקת בדין עציץ שאינו נקוב, ואדרבה לכל הענינים עציץ שאינו נקוב חייב במצוות הארץ מדרבנן, וכמו שפסק רבינו הרמב"ם בהלכות כלאים פ"א ה"ב, שהזרע כלאים בעציץ שאינו נקוב, מכין אותו מכת מרדות. וכן פסק רבינו הרמב"ם לענין ערלה בהלכות מע"ש ונט"ר פ"י ה"ח, הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, אע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות. אלא ששם הטעם הוא כיון שהשרשים מפעפעין ויונקין גם דרך עציץ שא"נ, וממילא החיוב יהיה מן התורה. וכן ביארו שם הנ"כ על הרמב"ם שם, ויעוי"ש בדברי הרדב"ז שדעת הר"מ שאין חילוק בין של עץ לבין של חרס. [ועי' עוד בכ"ז במחלוקת רש"י ותוס' (מנחות פ"ד ע"ב גיטין ז' ע"ב) וברמב"ן, הרשב"א ותוס' הרא"ש (גיטין שם) ועו"ע באור זרוע (ח"א סי' שי"ג)] ועו"ע בביאורי הגר"א (או"ח של"ו ח' ד"ה

בין) ובקריית ספר להמב"ט על הר"מ שם ודו"ק. ועו"ע בשו"ת בית דוד (סי' א' בד"ה תבנא). וכ"פ מרן בשולחנו הטהור (יר"ד רצ"ד כ"ו) וז"ל, הנוטע בר"ה וכו' או בעציץ אע"פ שאינו נקוב חייב. עכ"ל"ה. והנה מרן סתם ולא חילק בין של עץ לחרס. וכ"כ בביאורי הגר"א שם (ס"ק סד) שדעת מרן כדעת הר"מ שאין חילוק בין עץ לחרס. אולם גם בסוגי כלים שלא שייך דין יניקה מכל מקום יהיה חייב בערלה מדרבנן.

שחנז בטעם הדברים שעציץ שאינו נקוב הרי הוא כארץ לאילנות, ראינו בירושלמי שהטעם מפני שהשרשין מפעפעין אותו. ונחלקו בזה המפרשים, י"א שבחומרים כגון חרס השורשים יונקים דרך דפנות העציץ מהקרקע, וכפירוש זה כתבו האו"ז (שם) ור' עובדיה מברטנורא (ערלה פ"א מ"ב). וכ"כ הר"ש בפ"ב דחלה מ"ב. וכ"כ הגר"א. וי"א שהשרשים חודרים דרך הדפנות אל הקרקע, כיון ששורשי האילן חזקים הם ואין בכח העציץ למנוע בעדם לחדור. וכפי' זה כתבו התפארת ישראל (שם) והאגלי טל (מלאכת קוצר ס"ד ס"ק יב). וכ"כ המשנה ראשונה (חלה פ"ב מ"ב). ועו"ע בחזו"א (ערלה א' י"ז) שכתב שחומר שאינו עומד בפני השרשין אינו חשוב לחצוץ בין האילן לקרקע. ומרן בבית יוסף בסי' רצ"ד הביא את דברי הרא"ש בהל' ערלה, שכתב שם שאין כלי חרס עומד בפני השרשין והם מפעפעין דרך החרס ויונקין מן הקרקע, ולא הביא הטעם הנוסף ודו"ק.

שחנז בכרם ציון השלם אוצר פרי הילולים סי' א', הסתפק הגרצ"פ פראנק זצוק"ל בכלי מתכות האם ג"כ אומרים שהוי כנקוב לגבי ערלה, וכתב שם שנראה שתלוי בשני הפירושים דלעיל, שלטעם שזה משום יניקה י"ל שאף ע"י מתכת יונק, ולפי הטעם שזה משום חדירת השורשין הרי במתכת אינם חודרים. אלא שלהלכה כתבו הפוסקים שכלי מתכת נחשב למנותק מה"ת, (עי' חזו"א דיני ערלה סעי' ל"ב. ובתשובת מרן הראש"ל הגרע"י שליט"א שהבאתי בספרי שו"ת חלקת השדה ח"א ערלה סי' ה. ומ"מ בחזו"א כתב שם שאף שזה נחשב מנותק מהתורה מ"מ מדרבנן יהיה חייב. ועי' במנחת שלמה עמ' ת"ב שכתב שאפשר שיהיה חייב מהתורה כיון דלא פלוג. ועי"ש.

זכ"ן הוא לענין שביעית, נראה שדעת רוב רבותינו האחרונים לאסור זריעה בעציץ אף שאינו נקוב מדרבנן, וראה בספרי "שביתת השדה" הלכות שביעית פ"ח ס"ד ואילך. ועיקרי הדברים הם שבעציץ נקוב נראה פשוט שנוהג בו דיני שביעית מה"ת, שעציץ נקוב הרי הוא כארץ, וכ"כ במנ"ח מצוה שכ"ו, שעציץ נקוב הריהו כארץ לענין שביעית. וכ"כ החזו"א (שביעית סי' כ' ס"ק ה). וכ"כ

התוס' ר"ד (מעשרות פ"ה ה"א בסוף דבריו) ועוד. ובעצין שאינו נקוב המנ"ח (שם) כתב שעצין הריהו כארץ ובא"נ אין דינו כארץ, וכמש"כ הר"מ בפ"א מהל' כלאים ה"ב, ה"נ בשביעית. עכ"ד. ר"ל שכמו שבכלאים עצין שא"נ אסור מדרבנן כך בשביעית אין איסורו מהתורה אלא מדרבנן. (ועו"ע במנח"ח מצוה תצ"ב).

ודברים מפורשים יותר כתב בשו"ת נחפה בכסף חיו"ד (סי' ה) שאסור לזרוע מדרבנן גם בעצין שא"נ. וכ"כ שדה הארץ (ח"ג כ"ח). ועו"ע להגרשז"א בספרו מנחת שלמה (סי' מ"א אות ד) שחוכך בדבר אחרי שלא בכל מקום גזרו א"נ אטו נקוב. ומדברי הרדב"ז בהלכות שמר"י (פ"א ה"ו) נראה לדקדק שבעצין שאינו נקוב מותר בשביעית. אולם רבינו החזו"א כתב בהל' שביעית (סי' כב אות א) שמדברי הרדב"ז מבואר שעצין שאינו נקוב אסור מדרבנן. ובאמת להלכה מסיק החזו"א (סי' כו אות ד) וז"ל: "אבל חלילה להקל עצין שא"נ בחוץ, דסתמא ריהטא דא"נ כנקוב מדרבנן". ועו"ע מ"ש מרן הגרשז"א בספרו מנחת שלמה סי' מ' בד"ה וראיתי, על דברי הרדב"ז הנ"ל.

וזנח כאמור לעיל לענין כלאים, ערלה ושביעית, הוא הדין לענין תרומות ומעשרות. שהנה שנינו במשנה מס' דמאי (פ"ה מ"י) עצין נקוב הרי זה כארץ, תרם מהארץ על עצין נקוב, מעצין נקוב על הארץ תרומתו תרומה. משאינו נקוב על הנקוב תרומה ויחזור ויתרום. ע"כ. וכתבו הרע"ב והמפרשים שם שעצין שא"נ פטור מתרו"מ מדאורייתא, והוי מן הפטור על החיוב, ומ"מ חייב בתרו"מ מדרבנן בעצין שאינו נקוב. ומקור הגזירה של עצין שא"נ אטו עצין נקוב, נשנה בגמרא מס' יומא דף פג ע"ב "הב"ע בעצין שאינו נקוב, דרבנן". "דאי שרית ליה בעצין שאינו נקוב אתי למיכל בעצין שהוא נקוב". וכן פסק להלכה רבינו הרמב"ם שבעש"נ חייב מדרבנן, ראה בהלכות תרומות פ"ה הט"ו – ט"ז.

וזנח יש לדקדק שהרמב"ם שם לא חילק בין זרעים הגדלים בעצין שאינו נקוב לבין פירות האילן שגדלים בעצין שא"נ, ומשמע שדעתו שכל סוגי הגידולים שגדלו בעצין שא"נ חייבים בתרו"מ רק מדרבנן. ובאמת שהדברים טעונים בירור, מאי שנא מדין ערלה שפסק הרמב"ם שאילן הגדל בעש"נ הרי הוא כארץ, ומדוע א"כ לא יהיה כך הדין גם לגבי תרו"מ שאילן הגדל בו כגון גפן יהיה חייב בהפרשת תרו"מ מדאורייתא [ולדעת הרמב"ם ה"ה בשאר סוגי אילנות], והרי אילן שורשיו מפעפעין ויונקין?

ומצינו שקושיא זו כבר הקשה מרן הגרשז"א זצ"ל בספרו מנחת שלמה סי' ע, וזת"ד: "והנה מדברי הר"מ הנ"ל משמע לכאורה ודאי שלא דוקא גבי

ערלה הוא דחשיב עציץ שאינו נקוב כארץ אלא גם לענין מעשר ושאר דברים הוא דאמרין הכי, כיון שעיקר החילוק הוא רק בין זרעים לאילנות ולא בין ערלה לשאר איסורין. וא"כ אתמהה איך סתם הר"מ בפ"ה מתרומות הט"ז וכתב: "התורם מפירות וכו' תרם מן הנקוב על שאינו נקוב תרומתו תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרו"מ ממקום אחר", ואיך לא רמז כלל לחילוק זה שמחלק כאן בין זרעים לאילנות, וגם נראה דאדרבה מוכח קצת מדבריו שם שהרי בהלכה הקודמת זכר שם הר"מ לשון של "תבואה" ואילו בהלכה זו דקדק לכתוב "מפירות", דמשמע סתמא פירות האילן, אף שמוצא דין זה הוא ממתניתין דסופ"ה דדמאי, ושם תנן סתמא מבלי להזכיר כלל לא לשון תבואה ולא לשון פירות. ומבאר הגרשז"א זצ"ל שאכן ס"ל להרמב"ם שדווקא לענין ערלה יש חילוק בין עצים לירקות, ולא לענין תרו"מ, והוא משום שס"ל להרמב"ם שהטעם שאילן שאני הוא משום שס"ל כטעם שחוזק השורשים גורם להם לפעפע ועתידים ודאי לנקוב את העציץ ולעבור לארץ (ולא ס"ל כטעם שחוזק יניקת השורשים שואב גם ללא נקב ועי' לעיל), וממילא קשיא ליה להר"מ דמה סברא יש בדבר לחשבו מעכשיו כנקוב על שם סופו, כיון דהשתא הרי לית ליה מיהת שום יניקה מן הארץ. ולכן סובר שדין זה אינו אלא לגבי ערלה, ולא בשאר דברים. ושם האריך להוכיח החילוק שדווקא בערלה מונין לו משעת "נטיעה" וכמש"כ הר"מ בפ"ט מהל' מעש"ש ה"ח. עיי"ש בדבריו. וכתב שם שנמצא לפי"ז שרק לענין ערלה הוא דחשוב כארץ ולא לענין תרו"מ ושאר דברים, ומש"כ הר"מ "דאע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות", יש לדחוק ולומר שכוונתו רק ליתן טעם לדבריו דמה שחייב רק מפני שהוא אילן ועתיד לבקע את העציץ דאילו הוי נוהג ערלה גם בזרעים לא הוי חשוב כלל כארץ, ואף שאין זה מחוור להעמיס כוונה זו בדברי הר"מ, מ"מ מביא שם הגרשז"א עוד הכרח לזה מהר"מ פ"ב מטומאת אוכלין ה"י. ועו"ע שם בדבריו שהאריך בכ"ז. עכת"ד.

אולם כד תעיין בסוגיא בירושלמי שם תראה לכאורה לא כדבריו זצ"ל, שהנה הסתפק שם רבי ירמיה, בנטע בו דלעת, מאחר שהוא כנקוב אצל אילן כנקוב אצל זרעים. ומסביר שם הפנ"מ, שהירושלמי פשוט לן שדווקא אצל אילן חשוב נקוב, כיון ששרשיו מפעפעין, ולא אצל זרעים, ואין חילוק בין שאר זרעים לדלעת. ודברי הירושלמי שם נקראים בתמיה. וכי מאחר שנקוב אצל האילן יהיה נקוב גם אצל זרעים? ובעיקר ספיקו של רבי ירמיה כתב הר"ש (פ"ב דחלה מ"ב) וז"ל: "נטע בו דלעת באותו עציץ שהאילן נטוע בו ואגב אילן מהני לדלעת א"נ דלעת כאילן חשוב". עכ"ל. והנה בפ"ה הא' הדברים פשוטים כיוון שנטע הדלעת באותו עציץ חרס עם האילן יש להסתפק שמא אגב האילן נחשבת גם הדלעת

כמחוברת (וכ"כ הר"ש סיריליאו בירושלמי ערלה שם). ובפי' הב' של הר"ש, י"מ שהספק הוא בדלעת שזרועה לבדה בעציץ של חרס שאינו נקוב, ושמא דלעת נחשבת כאילן, מכיוון ששרשיה חזקים יותר משל שאר זרעים. וכ"פ בדבריו המל"מ (ביכורים פ"ב ה"ט), רק שמעיר המל"מ שם שלפי דבריו צ"ע לשון הירושלמי "מאחר שהוא נקוב אצל אילן כנקוב הוא אצל זרעים", והרי אין הנידון בזרעים אלא בדלעת לבד. וי"מ דברי הר"ש בא"נ שאין הכוונה דווקא לדלעת, אלא שהספק הוא בכל הזרעים, היינו שהירושלמי מסתפק אם אמנם דווקא שרשי אילן מפעפעים ויונקים בכלי חרס ולא שרשי זרעים או שמא כ"ח אי"צ נקב כלל אף לזרעים ונקט דלעת וה"ה לכל זרעים, ופושט הירושלמי שמאחר שנקוב אצל אילן כנקוב הוא אצל זרעים, ומפורש כדברי רש"י שחרס אי"צ נקיבה גם לזרעים (עי' לעיל בתחילת התשובה), וזהו שכתב הר"ש במסכת ערלה (פ"א מ"ב) על דברי הירושלמי "ומסיק דה"ה כנקב אצל זרעים והגמ' שלנו אינו סובר כן". וכפרוש זה כתב בשו"ת בית דוד (סי' א'). ועיי"ש.

וזנח ודאי שאין ספיקו של הירושלמי לחייב הדלעת בערלה, אלא וודאי איירי בתר"מ. וא"כ משמע מדבריו שיש צד חיוב מה"ת בתר"מ בעציץ שא"נ היכא שהשרשין חזקים, כגון אילן או דלעת. [וודאי לא איירי מחיוב דרבנן, כיון שבלא"ה כל הגדל בעציץ שא"נ חייב בתר"מ מדרבנן]. ואה"נ שיש לחלק בין שני הפירושים בר"ש ובין הפירושים בא"נ של הר"ש, שאפשר שכוונתו לכל הזרעים ובתלמוד שלנו לא ס"ל כן וכמש"כ הר"ש שם. ועוד אפשר שהספק בירושלמי אינו כלל לגבי מעשרות, אלא לגבי הכשר טומאה. וכמש"כ בדברי יחזקאל (לרבי יחזקאל ברשטיין- סי' ב' אות יא'-יב').

אלא שבמנחת שלמה שם הרגיש בהוכחה זו וכתב וז"ל: "והא דבעי התם בירושלמי נטע בו דלעת מהו, יש בזה פירושים הרבה, ואפשר שפיר לפרש את הבעיא גם באופן שלא יהא סותר כלל את דברינו, ובפרט שבלא"ה הרי הושמט בעיא זו ברמב"ם ולא הובאה כלל בהלכותיו". עכ"ל. וא"כ הוא הזכיר הדברים ברמז וכוונתו לפירושים הנ"ל. ודו"ק.

וזשוב מצאתי בקונטרס קדושת שביעית (שהו"ל בחודש מנחם אב תשי"ח לקראת שנת השמיטה תשי"ט), בתשובה שכתב הרב דב פוברסקי שליט"א בדין עציץ, והביא שם את הרמב"ם הנ"ל, שהנוטע בעציץ שא"נ חייב בערלה, ותמה שם מדוע לא הביא הר"מ דין זה בהל' תרומות, שאילן הנוטע בעש"נ חייב בערלה מה"ת. ושוב הביא ספק הירושלמי גבי דלעת, וכתב שם שוודאי ספיקו זה הולך לעניין חיוב תר"מ, ומבואר דדין זה מהני גם לגבי חיוב תר"מ. ולאחר מו"מ שם כתב, ונראה דנוטע אילן בעציץ שא"נ שחייב בערלה משום דשרשי

אילן מפעפעין, דין זה לא מהני אלא לענין שיש יניקה מן הקרקע, ולענין חיוב ערלה לא בעי שיהא על האילן תורת מחובר לקרקע, אלא כל שיונק מן הקרקע מיקרי גידו"ק ומתחייב בערלה, משא"כ במעשרות ושביעית בעינן שיהיה על הפירות דין מחובר לקרקע, ובעש"נ אין דין מחובר לקרקע, אלא יש יניקה מהקרקע, ורק לגבי ערלה די לנו שיונק מהקרקע ולא בענין שיהיה ע"ז דין מחובר, ולפי"ז אתי שפיר הא שהרמב"ם לא חילק בהל' תרומות וכתב שעש"נ חייב בתרו"מ רק מדרבנן ולא חילק בין אילן לזרעים. וכמו"כ מיושב מה שהשמיט הר"מ הבעיא דהירושלמי בנטע אילן ודלעת כאחד, שהרי כל הנפק"מ בזרעים הוא לגבי מעשר ושביעית. עכת"ד. וא"כ גם לדבריו ס"ל להר"מ שאין חילוק בין אילן לזרעים לגבי תרו"מ. ולא ס"ל הך בעיא דהירושלמי. ואמנם לדברי הגרשז"א ולפי דברינו לעיל אפשר שאין סתירה כלל מהך בעיא לסוגיא דידן.

ושז"ר שהערוך השולחן בהל' תרומות (סי' נ"ז ס"ט) כבר הקשה קושיא זו, ותמה מדוע הר"מ לא הזכיר בהל' תרומות החילוק בין אילן לזרעים בעש"נ, אפי' שגבי ערלה חילק בזה, ונשאר שם הערוה"ש בצ"ע. ומ"מ בסי' ע' סט"ז כתב בפשטות לגבי תרו"מ בעש"נ שבאילנות אי"צ נקיבה דהם מחלחלים ויורדים עד העפר. [וצ"ל הערוה"ש ס"ל כטעם שהשרשים מחלחלים לאדמה ולא מטעם יניקה ומ"מ ס"ל שחייבים בתרו"מ. וזהו דלא כפי שכתב הגרשז"א הנז' לעיל שאם מטעם חילחול פטור מתרו"מ וחייב בערלה ודו"ק].

זכ"ן ראיתי בספר כרם ציון הלכות פסוקות (פכ"ד הי"ח) שכתב וז"ל: "יש להסתפק אם נטע אילנות בעציץ שאינו נקוב אם דינו כנוטע קטניות וירקות, או דילמא שאני דיונק אף באינו נקוב מפני שהשרשים מפעפעין אותן, והדעת נוטה כצד השני".

נמצאת למד שהאי דינא שירקות תבואה וקטניות הגדלים בעציץ שאינו נקוב, חייבים בתרו"מ מדרבנן, לית מאן דפליג. וכל מה שמצינו שנחלקו הפוסקים זה בדעת רבינו הרמב"ם באם נטעו אילן בעש"נ האם חובת הפרשת התרו"מ יהיה מדאורייתא, כיון שהשורשים מפעפעים, או שאמרינן דין זה רק בערלה ולא בתרו"מ, וכמבואר לעיל.

זחנ"ה אמת נכון הדבר שמו"ר הראש"ל הגאון הרב שלמה עמאר שליט"א דן בארוכה בדיני גג ועליה ובדיני עציצים לענין חובת מצוות הארץ, והדברים נדפסו בארוכה בספריו השונים, ראה בספרו שו"ת שמע שלמה ח"א (יר"ד סי' ז' ואילך) ובספרו כרם שלמה זרעים ח"א בקונטרס עציצים וגידולי גג, ובספרו כרם שלמה ח"ב שביעית סי' א עד סי' ו. ואכתוב את תו"ד להם ציינת במכתבך (בח"א

הנ"ל) שכתב וז"ל: "ואחר העיון נראה דמה שמצאנו שבערלה חייבים גם בעציץ שא"נ אינו דין מיוחד בערלה דווקא, כמו בדין גידולי בית, אלא זה דין מיוחד באילנות, דשרשיהם חזקים ויניקתם מרובה, וע"כ מפעפעים ויונקים גם דרך עציץ שאינו נקוב, וכן מדוקדק לשון הר"מ ז"ל (בפ"י ממע"ש ה"ח), שכתב הנוטע בעציץ שא"נ חייב בערלה אע"פ שאינו כארץ לזרעים ה"ה כארץ לאילנות. עכ"ל. הרי הוא ז"ל מחלק בין זרעים לאילנות ולא בין ערלה למעשר, ומה שלא כתב חילוק זה בהל' תרו"מ אלא רק גבי ערלה, הוא משום דערלה שייכת רק באילנות, וע"כ כתבו מילתא דפסיקא דערלה נוהגת גם בעציץ שא"נ ומזה נלמד לתרו"מ, דזיל בתר טעמא. ועוד הביא שם ראיה לדבריו מהירושלמי ערלה "רבי ירמיה [ומש"כ שם ר' יונה ט"ס הוא] בעי נטע בו דלעת מהו", והביא שם הפי' הא' של הר"ש (ולא ציין שני הפירושים, כי לפי הפי' הב' אפשר שאין הוכחה וכמש"כ בסו"ד) וכתב שהנראה דהשאלה היא לגבי חיוב מעשר בדלעת, וא"כ בע"כ שאילן חייב בתרו"מ מה"ת בעש"נ, ולכן שייך הספק. ומסיים שם וזו ראיה ברורה בעה"י. ושוב מביא שם את דברי הרב כף החיים (סופר - באו"ח סי' של"ו ס"ק מ"ח), לגבי הא שכתב מרן (שם ס"ז) שאסור לתלוש אפי' מעש"נ, והביא שם הכה"ח מחלוקת רש"י ותוס' בגיטין לגבי עציץ של עץ או חרס, וכתב בסו"ד וזהו לענין זרעים, אבל לענין אילן אפי' א"נ חשוב כנקוב, כ"פ מרן ז"ל בשו"ע יו"ד (סי' רצ"ד סעי' כ"ו) והוא ע"פ סברת הירושלמי והר"מ כמבואר בב"י יעו"ש. עכ"ל הכה"ח. הרי מבואר דד"ז אינו מיוחד בערלה, אלא דין אחד לכל הדברים. דהא שם לגבי שבת איירי ומ"מ כתב כן".

ועו"כ שם, וזמן רב נשארתי מסתפק בזה שהיה נ"ל חידוש לומר כן, עד שה' האיר עיני ומצאתי בעזר ה' ובישועתו שדבר זה שכתבתי שאילן הנוטע בעש"נ חייב בתרו"מ מה"ת, זה מפורש ומבואר בדברי המל"מ (בפ"ב דביכורים ה"ט) שאחר שהביא כל הדעות בעש"נ, כתב בזה"ל: "ודע דהא דבענין שיהיה נקוב כדי שיחשב כמחובר הוא דוקא כשהעציץ הוא של זרעים, אבל אם נטע בו אילן אף שא"נ כנקוב דמי". והביא שם המל"מ את דברי הר"מ בה"ל מעש"ש, ואת הירושלמי הנ"ל, ואת דברי הר"ש ע"ז. וכתב ע"ז הרב שמע שלמה, ונתתי שמחה בלבי שב"ה זכיתי לכוין לדעתו גם בדין וגם בראיות מהירושלמי והרמב"ם הנזכר. ועי"ל בראיה הנוספת שהבאתי מהבעיא של הירושלמי שהיא שקולה כנגד כולם, והרב מל"מ הזכיר הך בעיא דדלעת אך לא הביא ממנה ראיה לענין זה. והן אמת דלפי הפי' השני שכתב הר"ש אין שום ראיה לנד"ד, אך העיקר הוא כפירושו הראשון דהר"ש ז"ל. ומסיים שם: "קם דינא דהא דאמרו בעציץ שא"נ פטור ממעשרות הוא רק בזרע בו זרעים וירקות אבל אילן הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב במעשרות כנטוע בארץ". עכת"ד.

חרי לך שאף דעת מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א, שאילן הגדל בעש"נ חייב בתרו"מ מדאורייתא, ובירקות חייב מדרבנן.

ואמנם יש להעיר שמש"כ מו"ר שליט"א שדבר זה מיוחד באילנות דשרשיהם חזקים ויניקתם מרובה גם דרך עציץ שא"נ, ולכן היה לו ברור שאין חילוק בין ערלה לתרו"מ. צ"ל שכל זה לטעם שהזכיר, שזה משום יניקה. אך אה"נ אם נימא כהטעם שהשורשים חזקים ויוצאים חוץ לעציץ, יש לחלק בין ערלה לתרו"מ, וכמש"כ הגרשז"א במנחת שלמה (שם). כמו"כ מש"כ שהראיה מהבעיא של הירושלמי שקולה נגד כולם, וכתב שהעיקר כפי' הא' של הר"ש ומזה יש הוכחה לנד"ד. הן אמת שלפי מה שהבאתי לעיל שאפשר שכל הספק איננו במעשרות אלא לגבי הכשר טומאה, א"כ אין מזה כל הוכחה, וכמו שחילק בזה בדברי יחזקאל (שם). ובפרט שהרמב"ם השמיט הך בעיא של הירושלמי ולא הזכיר ממנה כלל. אלא שמ"מ הלכה למעשה פסק שם הרב שמע שלמה שאילן הנטוע בעש"נ חייב בתרו"מ מה"ת. וכך למד במל"מ שס"ל הכי.

ואולי היה מקום להעיר שלכאורה מדברי הרמב"ם בפיהמש"נ עמ"ס דמאי (פ"ה ה"י) נראה שאין חילוק בין אילן לירק בעש"נ לענין תרו"מ, שכתב שם וז"ל: "ומה שאמר מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל, לפי שהיא כמו טבל ואסור לכהן לאוכלו, שכל דבר הגדל בעציץ שאינו נקוב אינו חייב בתרומה מן התורה". עכ"ה. וא"כ לענ"ד הדברים מפורשים בר"מ שכל דבר אינו חייב מה"ת אם גדל בעש"נ ולא חילק בין אילן לזרעים, ואדרבה הדגיש שכל דבר משמע ללא יוצא מן הכלל. וא"כ נראה מזה כדעת מרן הגרשז"א צ"ל בדעת הרמב"ם. ודו"ק.

וכן ראיתי שכתב הגאון הרב קלמן כהנא צ"ל שכתב בקיצור הל' מצוות התלויות בארץ (בסוף קישו"ע הוצ' אשכול - סי' ב ס"ו), שגם במינים שחייב מן התורה פעמים שיהיה חייב רק מדרבנן וכגון בעש"נ, דהינו כגון זיתים וענבים, וכך כתב גם בספרו "מצוות הארץ" הלכות תרו"מ (סי' ג' ס"ב). עכ"ד. א"כ מפורש בדבריו שגם אילן וכגון זיתים וענבים אם יהיו בעש"נ יהיו חייבים רק מדרבנן. וידוע הדבר וכפי שמעיד הגר"ק כהנא צ"ל בהקדמה לספרו שם, שכל דבריו נכתבו לפי מרן החזו"א והוא הסכים לכל דבריו. ומשמע א"כ שגם דעת החזו"א כדבריו. אלא שע"ז צל"ע שהרי בחזו"א הל' ערלה ס"א ס"ק יז כתב להעמיד את הסוגיא פ"ב דחלה מ"ב גבי ספינה שאפשר לאוקמי אפילו באינה נקובה ובנטע בה אילן ולגביו חשוב כנקוב וע"כ חייב בתרו"מ. (ומש"כ שם בחזו"א שאירי בשל חרס היינו משום שס"ל שבשל עץ יש לצדד ולהקל אף לגבי ערלה שאינו אלא מדרבנן וכדין מתכת ועי' חזו"א דיני ערלה סעי' ל"ב). א"כ לכאורה ס"ל שבאילן בעש"נ החיוב הוא מדאורייתא גם לגבי תרו"מ. וצ"ל

שאה"נ בכלי חרס ושאר כלים שהשורשים מפעפעים, אילן הגדל בהם הוא חייב בתרו"מ מדאורייתא. אולם באם האילנות גדלים בכלים שהם ודאי מנותקים כגון מתכות וכיו"ב, בכה"ג אין החיוב אלא מדרבנן ומה שכתב הרב קלמן כהנא זצ"ל שעש"נ הוא מדרבנן, כוונתו בעציון שאף מבחינה הלכתית נחשב כאינו נקוב וכגון בעץ [לדעת החזו"א] או מתכת, ובזה אינו חייב מה"ת בתרו"מ.

זעב"פ חזינן שדעת החזו"א שהיכא שגבי ערלה יחשב עציון שא"נ כנקוב, כך הוא הדין גם לגבי תרו"מ שיחשב כנקוב ויתחייב בו תרו"מ מה"ת. ודיעה זו מצטרפת אם כן לדעת הערוה"ש ומו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א הנז' לעיל. ומ"מ כ"ז רק היכא שאפשר שתהיה יניקה אך אם אין כלל יניקה כגון במתכת וכד' וודאי שאינו חייב בתרו"מ מה"ת אלא מדרבנן כדין עש"נ בזרעים.

זחנז' מש"כ בשם מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א שמזה שמרן השמיט דעת הרא"ש לענין תרו"מ ולא כתב דעתו אלא לענין ערלה, אפשר שס"ל דין זה רק בערלה ולא בתרו"מ. ואכן מו"ר דן שם בארוכה בד"ז לאורך כל התשובות שם [בציונים הנז' לעיל]. אלא שכל דבריו הם רק לדון האם עץ בעש"נ יהיה חייב מדאורייתא או שאין דומה ערלה לתרו"מ ויהיה חייב מדרבנן, אולם לכו"ע מדרבנן יהיה חייב, וכמבואר בתשובותיו שם בכמה מקומות.

זמז' שכתבת שמו"ר שליט"א כתב לחדש שרק לגבי עץ, כיון שהשורשים מפעפעים יהיה חייב גם בעש"נ, ומשמע שס"ל שבירקות יהיה פטור. הנה כאמור לעיל כל מה שיצא לחדש הוא, שיהיה חייב בעץ הנטוע בעש"נ להפריש תרו"מ מדין תורה, וכמו שכתב שם באות ו סוד"ה דאחר העיון. אולם שאר ירקות או אף סתם עציצים קי"ל כפי שכתבה המשנה בדמאי שתרומתו תרומה, כלומר חייב מדרבנן. וכן פסק רבינו הרמב"ם, וכן ההוראה למעשה ואין חולק. [ואמנם עדיין נותר ליישב מדוע השמיט מרן כלל את דברי המשנה ורבינו הרמב"ם לגבי עציון שאינו נקוב, ואין לי ביאור בזה, וגם לפי ביאורו של מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א שם בסוף אות ז ותחילת אות ח, עדיין ישאר קשה מדוע לא כתב שמ"מ בכל אופן חייב מדרבנן. וצ"ע]. מכל מקום הלכה למעשה כפי שנאמר במשנה וכן פסק הדין להלכה ולמעשה רבינו הרמב"ם וההולכים בעקבותיו כל הזרוע בעציון אף שאינו נקוב בתרו"מ מדרבנן. וא"כ פשוט שיש לברך לפני ההפרשה, וכדין הברכה על יתר מצוות דרבנן.

זלענין שאלתך השניה אודות יבולים הגדלים בעציצים בתוך בית, שעל זה גם אמרתי לכב' שיברך, ואילו אתם ראיתם שאחרים כתבו להפריש בלא

ברכה.

זבֵּן ידידי, אכן גם בספרי "שביתת השדה" על הלכות שביעית כתבתי בפרק טו סעיף י, שיש להפריש תרו"מ בברכה מיבולים שגדלו במצע מנותק בחממות. ושם ציינתי לדברי רבינו הרמב"ם בפ"א מהל' מעשר ה"י. אלא ששבתי ונחמתי על הדברים, כיון שהאמת תורה כדעת הסוברים שיש להפריש תרומות ומעשרות ללא ברכה, כשסו"ס דעת הראב"ד שהגדל בתוך בית פטור לחלוטין, והגם שכל נו"כ רבינו הרמב"ם העירו אל נכון לתמוה על סוף דברי הראב"ד שם, דאדרבה מזה דמקבע קבעה למעשר, משם ראייה להרמב"ם ז"ל דמייירי בחצר שהיא כבית דלא נעדרה ולא נזרעה, דשדה אינה קובעת למעשר. ובע"כ דחיובה הוא רק מדרבנן, והיא ראיית רבינו לחייב גידולי בית מדרבנן. ע"ש בדבריהם. ועל כן אף שלהלכה חובה להפריש תרו"מ מהגדל בבית מדרבנן, וכפי שנפסק ברמב"ם, מ"מ משום "ספק ברכות" יש לחוש לדעת רבינו הראב"ד ולהפריש מן הגדל בבית תרומות ומעשרות, אך לא יברך על הפרשה זו. [ובהגדרת "בית" הנז' בירושלמי ונפסק להלכה ברמב"ם, ראה מ"ש בספרי שו"ת "חלקת השדה" ח"א דיני שביעית סימן ו. וראה עוד בדברי מו"ר בשו"ת כרם שלמה ח"ב דיני שביעית סי' א. וחממות של ימינו דינם כבית הן לענין שביעית והן לענין תרומות ומעשרות].

זכעת ראיתי שכן פסק להלכה הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בספרו דרך אמונה הל' תרומות פ"א הכ"ה אות רכא וז"ל: "ואם אינו נקוב אין חייב בתרו"מ אלא מדרבנן, גזירה אטו נקוב. ואפשר לברך על ההפרשה. אבל אם הוא בתוך הבית א"א לברך כיון שיש פוטריין כדלקמן פ"א ממעשר ה"י". עכ"ל.

מסקנא: ירקות וק"ו אילנות הגדלים בעציץ שאינו נקוב חייב להפריש מהם תרומות ומעשרות בברכה. תוצרת שגדלה בתוך בית, אף אם זה באדמה ולא בעציץ, חייב אמנם להפריש תרו"מ מדרבנן וכפי שפסק רבינו הרמב"ם ז"ל, אולם לא יברך על הפרשה זו כדי לחוש לדעת רבינו הראב"ד שפוטור לחלוטין מתרו"מ יבול הגדל בתוך בית.

בברכת כתיבה וחתימה טובה

שניאור ז. רווח

הרב דוד אביטן שליט"א/העורך

התנאים לחיוב חלה ותרומה מן התורה בא"י

[המשך מהגליון הקודם]

ח. ויש לבאר עוד בזה, בביאת עזרא שלא עלו כולם ולא רוב ישראל, איך הועיל קידוש עזרא לקדש הארץ בקדושה שניה, הרי לא היה רוב ישראל. ובפשוטו היה נראה דלא בעינן רוב ישראל, אלא מספיק שהוא מדעת רוב ישראל, כמפורש ברמב"ם בהל' תרומות פ"א ה"ב: "ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל, וזהו הנקרא כיבוש רבים". וכיון שבודאי היה רצון רוב ישראל בכך, ועזרא היה לו דין של נביא ושופט שפיר מהני. וכבר כתבנו בזה בתנובות שדה גליון 45 אות ג' ובהערה שם. ע"ש.

אולם ראיתי כעת במב"ט בקרית ספר בהל' תרומות פ"א, שכתב: "ירושה שניה יש להם אבל שלישית אין להם, שהרי שניה לא פסקה וכו', אלא שלענין תרומות ומעשרות סבירא ליה לרב [הרמב"ם] ז"ל דלא מחייבי מדאורייתא, כדכתב בסוף הפרק, ונראה דבעינן מלך או נביא ורוב ישראל אפילו לכיבוש הארץ היינו בכיבוש ראשון, אבל כיבוש שני כיון שכבר קדשה הארץ, אע"פ שבטלה כשגלו, לא הוצרכו רוב ישראל, אלא עזרא וסייעתו קדשוה".

זקרוזבים דבריו למה שכתב ספר הלכות ארץ ישראל המיוחס להטור, בעמוד ט': "ולפי דעתי לא בעיא קידוש בכל מקום מכל מה שכבשו עולי מצרים, ואפילו היום אם תהיה עיר אחת מיוחדת לדירת ישראל והשדות מיוחדות לישראל ולא יהיה עליהם אימת גוי שיוכל לגרשם ממנה, זו היא קדושתה וחייב במעשר דאורייתא".

מדבריו נראה שסובר שלא צריך כלל רוב ישראל, ולא מדעת רוב ישראל, אלא הקידוש שקדשו בביאה ראשונה עדיין קיים בכח, וחל בפועל כשמתיישבים שוב ישראל בכל עיר מישראל. צ"ע מהיכן מקורו בזה. והתנאי שמצריך "שלא יהיה עליהם אימת גוי שיוכל לגרשם ממנה", לכאורה אינו שייך אלא בימות המשיח, כשלא ישא גוי אל גוי חרב וכו', שהרי בזמן הזה עולם כמנהגו מלא מלחמות. גם מה שכתב שכל מקום שכבשו עולי מצרים וכו' חייב במעשרות מדאורייתא, הרי דעת הרמב"ם אינה כן, דבביאה שניה, לא היה עליהם אימת גוי, שהרי החזיקו בארץ בתוקף כורש מלך הגויים, ובכל זאת כתב הרמב"ם שכיון שחסר ביאת כולכם אין נוהג בה מעשרות מן התורה.

עכ"פ מדעת המבי"ט מבואר, שלענין עיקר קדוש הארץ מהני קדושה ראשונה גם לדעת הרמב"ם שלא להצריך ביאת כולכם. ולענ"ד אינו נראה כן, דדברי הרמב"ם בהל' בית הבחירה סוף פ"ו ברור מללו, שקדושה ראשונה כיון שהיא מחמת הכיבוש הרי היא בטלה כשבטל הכיבוש, ומשמע שם שהוא דין בכח הקנין, דכל שבטל הכיבוש בטל הקנין, וממילא בטלה הקדושה. כיע"ש. וכבר הארכנו בזה בתנובות שדה גליונות 45-46. ע"ש. וא"כ אינו מועיל כלל לביאה שניה אם נאמר שלעצם קידוש הארץ צריך ביאת כולכם. ועי' מה שכתב בזה בציץ אליעזר ח"י סי' א'. ע"ש.

זלכאורח בהל' שמיטה ויובל פי"ב הט"ז, מבואר דלא זו בלבד שצריך ביאת כולכם, אלא צריך גם שיהיה הביאה בזמן הכיבוש, כמ"ש בחי' הגר"ח הלוי שם. אם כי בזה חולק עליו בספר אבן האזל בהל' בית הבחירה פ"ו הט"ז. גם ראיתי שהעירו דבכס"מ בריש הל' תרומות מבואר דלא כהגר"ח. ע"ש. אבל לשון הרמב"ם דנן בפשוטו מבואר כהגר"ח, דלאיזה צורך הזכיר "בעת שיכנסו לארץ בביאה שלישית" בכאן, הי"ל לומר בעת שיכנסו רוב ישראל כו'. שהרי הרמב"ם ס"ל דליכא דין ביאה שלישית, לגבי קדושת הארץ. וכבר הערתי וכתבתי כן בתנ"ש הנ"ל. אבל אינו מוכרח כלל, דשפיר איכא למימר דביאה שלישית האמורה כאן היינו כניסת רוב ישראל, אשר יהיה באיזה זמן שיהיה, יקרה ביאה שלישית, ושהרי הרמב"ם אינו כותב שהדבר תלוי בביאת משיח צדקינו ובבנין בית המקדש. א"כ מסתבר שגם לא צריך מצב של כיבוש מחדש, וכל שיבואו רוב ישראל זהו ביאה שלישית.

זכעת עיינתי בספר אבן האזל, וראיתי שהשגותיו על הגר"ח חזקות כראי מוצק, שהביא שם דברי הרמב"ם בהל' בית הבחירה פ"ו הנ"ל, שכתב "חיוב הארץ במעשרות ושביעית הוא על הדרך שביארנו בהלכות תרומה". ובהל' תרומה סוף"א הנ"ל כתב שבבית שני נהגה תרומה מדרבנן משום שחסר ביאת כולכם, ואם צריך ביאה בזמן הקידו, כלומר שביאת כולכם הוא דין בעיקר הקידוש דווקא, א"כ איך כותב הרמב"ם בהל' בית הבחירה "אע"פ שנלקחה הארץ מידיהם [בבית שני] חייב במעשרות כדרך שביארנו בהל' תרומה", דמשמע שאינו אלא חסרון ביאת כולכם, ולא דין בעיקר הקידוש.

עוד הקשה על שיטת הגר"ח, דבהל' שמיטה ויובל פי"ב הל' ט"ו-ט"ז, כותב הרמב"ם: "כיון שגלו בחרבן ראשון בטלה קדושת ערי חומה שהיו בימי יהושע כיון שעלה עזרא בביאה השניה נתקדשו כל הערים המוקפות חומה באותו העת מפני שביאתן בימי עזרא שהיא ביאה שנייה כביאתן בימי יהושע,

מה ביאתן בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר, אף ביאתם בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקדשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר. וכן לעתיד לבוא בביאה שלישית בעת שיכנסו לארץ יתחילו למנות שמיטין ויובלות ויקדשו בתי ערי חומה ויתחייב כל מקום שיכבשוהו במעשרות שנאמר והביאך יי אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה, מקיש ירושתך לירשת אבותיך, מה ירושת אבותיך אתה נוהג [בה] בחידוש כל הדברים האלו אף ירושתך אתה נוהג בה בחידוש כל הדברים האלו. הרי שבביאת עזרה נתחייבו במעשר. וזה לכאורה הפך מ"ש הרמב"ם בהל' תרומות סופ"א שלא נתחייבו. ועל כרחך לומר, שבביאת עזרא נתקדשה הארץ גם לענין מעשר, רק שחסר התנאי של ביאת כולכם לחיוב מעשרות, דביאת כולכן אינו תלוי בזמן הכיבוש, אלא כל זמן שיבואו רוב ישראל אפילו אחר הכיבוש שיפר יתחייבו במעשרות מן התורה. ומה שכתב הרמב"ם שבביאת עזרא נתחייבו במעשר, כוונתו שהקדושה עצמה שפיר חלה לעל הדברים, רק חסר התנאי של ביאת כולכם. עכ"ד. עש"ב.

זעב"פ גם לפי דרך זו של האבן האזל מבואר שביאת כולכם הוא תנאי לחיוב תרומה ומעשרות, [וכן לחלה], אבל לקידוש הארץ לשאר מצוות לא צריך ביאת כולכם. כיון שביאת כולכם הוא תנאי פרטי במעשרות וחלה, שצריך שיהיו כולם בארץ ישראל בפועל, ואינו דין בעיקר קידוש הארץ. א"כ אינו מובן ולא מוכרח כלל מה שכתב המבי"ט זצ"ל שהסיבה היא משום שהועילה קדושה ראשונה לזה. דביאת כולכם הוא דין פרטי לחיוב תרומה ומעשר וחלה, ואינו דין כללי וסיבת חיוב לקדושת הארץ לשאר דברים.

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א

ראש כולל זרעים שע"י המכון

למצוות התלויות בארץ אלעד

הלכות חלה

סיכום סימן שכ"ד סעיף א'

[המשך מגליון קודם]

זבענן מנהג נשי אשכנז שהזכיר הרא"ש כתב הר"ש סירילא"ו (הובא במלאכת שלמה לחלה פ"א מ"ד וציינו הציון הלכה בפ"ו מה' ביכורים אות רס"ב) על הירושלמי בפ"ק דחלה (דף כג.) ואני אומר דמנהג הגודש שגודשין הנשים משום דרבי יוסי פליג בפ"ק דעדיות על רבנן דאמרי חמשת רבעים ואיהו אמר חמשת רבעים פטורים חמשת רבעים ועוד חייבים וכו' וחזינן סתמא דמתני' לקמן פ"ב נקיט כוותיה וגרסינן בפרק כלל גדול ובפרק אלו עוברים והאנן תנן חמשת רבעים ועוד חייבים בחלה וכן הגירסא בהלכות וכן הגירסא בכל הספרים ורש"י ז"ל הוא שמחקו והתוס' ז"ל כתבו בפרק כלל גדול ובפרק אלו עוברים דבכל הספרים כתוב ועוד ואם כן סתם מתני' כרבי יוסי דעדיות ולכן נהגו לגדוש כדי שאחר נטילת החלה ישאר עיסה עדיין, ע"ש.

כיצד משערין

זבמז שכתב השו"ע: והיאך ישערו לדעת שהיא מחזקת מ"ג ביצים וחומש, נתבאר בטור א"ח (ועיין בא"ח סי' תנ"ו)

זגז הטור באו"ח סי' תנ"ו כתב דכך ישער המידה, ימלא כלי מים ויתן אותו לתוך כלי ריקן ויכניס לתוכו מ"ג ביצים בנחת אחת לאחת, והמים היוצאין כלי המחזיק אותם הוא שיעור המדה [והוא מדברי הרא"ש בהל' חלה סי' ד, אלא שהדגיש הטור להכניס את ביצים בנחת]. והוסיף הטור או ימלא כלי מים ויערה המים ממנו לכלי אחר ואח"כ יתן בו מ"ג ביצים ויחזיר בו המים שעירה ממנו והמים שיותרו הן המדה וזה יותר טוב שלא יוכל לכיין בנתינת הביצים לתוכו כשהוא מלא, ע"ש. והשו"ע באו"ח שם הזכיר את האופן השני שהזכיר הטור, ע"ש. והפמ"ג הסביר טעם הטור ששלל את האופן הראשון משום דכשיזרוק הביצים לתוך המים בכח יצא הרבה מים, ע"ש.

זחנז אופן זה שכתב הטור להכניס הביצים בכלי מלא מים ולמדוד המים היוצאים כבר הוזכר בתוספתא דנזיר (פ"ד ה"א) למדוד העלי הגפן שנאסרו לנזיר שהם כשיעור שיצא מכוס רביעית יין כשנכניס העלים לתוך הכוס וציינה הגר"א בביאורו לאו"ח סי' תנ"ו (אות ד) והביאווה התוס' בכמה מקומות ומהם בסוכה (דף ו.) וערובין (דף ד.).

אבל הריטב"א בפסחים (דף מח:) כתב דחשבון ביצה בכל מקום יש אומרים שהוא ליתן אותה בכלי מים ומה שיפול מן הכלי הוא שיעור ביצה וכמו שאמרו לענין נזיר, וחשבון זה אינו מחוור לנו שיש הפרש גדול כפי גודל הכלי וקנטרו (צ"ל קוטרו). והפי' המחוור הוא מה שמחזיק חלל ביצה בינונית. ולפי שאין לנו שיעור מכוון בבצים שיש בצים גדולות וקטנות ובינוניות במנהגים רבים, השיעור הראוי הוא מה שאמרנו (למדוד לפי האצבעות), ע"ש.

זחנז המאירי בערובין (דף פג:) ופסחים (דף מח:) כתב דמודדין בביצים וצריך למדדה בריוח, מפני שהביצים מהן גסות ומהן דקות, ואין הדבר משוער בהם כל כך ועיקר השיעור בצמצום הוא בכלי הנעשה בתשבורת וכו' והיינו נמי לפי האצבעות וכו', ע"ש. ובפסחים (דף קט:) ביאר יותר וז"ל, ומכאן אתה למד חשבון של מדת הפסח לשיעור חלה בחשבון אצבעות עד שלא תצטרך לשער בביצים שהיא מדה מסופקת אם להבדיל ביצים שמהן גסות ומהן דקות אם לספקות אחרות נולדו לקצת גאונים בענין זה אם נעשה במשקל או בנתנית ביצים לכלי מלא מים שהוא עיקר, אף בזו נולד להם ספק בתכונת הכלי אם כל תכונת כלי שוה בענין זה או דוקא כלי שארכו כרחבו או ארכו ורחבו כגבהו ומתוך כך נוח לנו למדוד מדה בתשבורת של אצבעיים, ע"ש.

זמ"ט הרי"ף והרא"ש והרמב"ם (פ"ו מה' ביכורים הט"ו) והטושו"ע כאן ובאו"ח סי' תנ"ו, הזכירו המידה לפי הביצים. וגם הש"ך (סק"ג) כתב ששיעור בביצים ומצא שהוא ג' קווארט פחות מעט וכתב שכן נהגו ושכ"כ מהרי"ו סי' קנ"ג בדיני פסח דשיעור חלה הוא כלי שמחזיק מעט פחות מג' זיידל"ך וזייד"ל הוא קווארט. [ועוד יבואר אי"ה].

זחנז הב"י באו"ח סי' תנו הביא עוד מה שכתב רבינו ירוחם (נ"ה ח"ג מא עג) וכך מודדין אותה, לוקח ביצה בינונית ונוקבה ומוציא מה שבתוכה וממלאה מים ארבעים ושלוש פעמים ואותן המים משימין בכלי והכלי המחזיק אותן המים היא המדה. עכ"ל. והזכיר גם הדרך הראשון שכתב טור והוא מהרא"ש, כמו שהזכרנו. וכתב רבנו ירוחם דהכל עולה למידה אחת או בקירוב, ע"ש. והדרכי משה תמה על דבריו דאיך יתכן שהקליפה אינה ממעטת שום דבר, כי בדרך

הראשון משערין עם הקליפות של ביצים ובדרך השני משערים בלא הקליפות, וכתב דאפשר שדעתו שאף בדרך הראשון משערים בביצים קלופות וצ"ע דלא משמע כן מדברי הפוסקים והמחברים שסתמו דבריהם, ע"ש. וכן כתב המ"ב שם סק"ב שהביצים הן עם הקליפות (ב"ח ואחרונים), ע"ש.

זכתב עוד הב"י בשם רבינו ירוחם (שם) דיש שטועים במים ואומרים כי אותם המים הם ללוש וכל מה שתוכל ללוש עם מדת המים הזו היא המדה וחלילה אלא הכלי שמחזיק המים שכתבתי היא המדה למלאותו מקמח, עכ"ל.

כתב הב"י (באו"ח סי' תנ"ו) בשם הכל בו (סי' מח ט). יש לפקפק בזה השיעור אם נשער באותו כלי המחזיק אותן המים בקמח רפוי שקורין שונור"ל או בעצור ומחובץ שקורין קלק"ט, ע"ש. ויעויין בדברי התוס' במנחות (דף נב:) ד"ה חסרה בשם הרב רבנו חיים דכשמודדין במידה בפסח או לצורך חלה אין להכביד על הסולת [פי' דצריך להניח הקמח בנחת, שטמ"ק בשם תו"ח] דאם כן נמצאת יתרה כמו לענין מנחות וכו', ע"ש.

שיעור חמשת רבעים קמח בדרה"ם

(ז) עוד בשו"ע: : ומשקל חמשת רבעים קמח הוא תק"כ דרה"ם מקמח חטים שבמצרים.

חננ' דבר זה כתבו הרמב"ם בה' ביכורים (פ"ו הט"ו) וז"ל, וכמה מכילה מדה זו כמו ארבעים ושלוש ביצים בינוניות וחומש ביצה, והם משקל ששה ושמונים סלעים ושני שלישי סלע מקמח החטים שבמצרים, שהם משקל חמש מאות ועשרים זוז מזוזי מצרים בזמן הזה ומדה שמכילה כמשקל הזה מקמח החטים הזה בה מודדין לחלה בכל מקום, ע"ש. והסביר הכס"מ שהדבר ידוע שהסלע ד' דינרים והדינר שש מעין וכל ד' מעין משקל דרמ"א אחת נמצא משקל תק"כ דרמאש קמח הוא שיעור חלה. וכן הוא בב"י סי' שכ"ד.

וז"ל הרמב"ם בפיה"מ פ"ק דעדיות, ואני עשיתי מידה שהיא בתכלית מה שיכולתי מן הדקדוק, ומצאתי הרביעית הנזכרת בכל התורה תכיל מן היין קרוב כ"ו כספים הנקראים דרה"ם בערבי, ומן המים קרוב לכ"ז דרה"ם, ומן החיטה קרוב לאחד ועשרים דרה"ם, ומן קמח החיטה כגון י"ח דרה"ם. ומצאתי שיעור חלה באותה המידה תק"כ דרה"ם בקרוב מקמח חטים. ואלה הדרה"ם כולם מצריות. וכמו כן אלה המינים שמדדתי מצריות גם כן, ע"ש.

**מפתח כללי לנושאים שנידונו בחוברות
תנובות שדה גליונות 1-61**

עמוד	חוברת	הכותב	הנושא
------	-------	-------	-------

הלכות ברכות:

27	1	הרב שניאור ז. רווח	הברכה על פרי הגדל בעציץ שאינו נקוב
8	2	הגר"מ מאזוז	ברכה על הגדל בצמר סלעים
10	2	הגר"ש עמאר	ברכה על הגדל בצמר סלעים
7	3	הגר"מ מאזוז	ברכה על הגדל בצמר סלעים
11	10	הגר"ש עמאר	דינים ומנהגים לט"ו בשבט
19	14	הרב שניאור ז. רווח	ברכת האילנות על עצי ערלה
18	15	הרב יצחק רצאבי	ברכת החבושים הקשים
30	18	הרב דוד וקחי	ברכת שהחינו על ירקות ופירות
45	22	הרב יהודה אדרי	ברכת הבשמים והמוגמר - שו"ע המבואר
36	41	הרב דוד אביטן	הכוסס חיטים ושעורים לענין חומש וברכה

הלכות שבת ויום טוב:

	35-36	הרב ראובן אוחנה	השקיה בשבת באמצעות שעון מערכת
9	13	הגר"צ עוזיאל זצ"ל	בענין יו"ט שני ביישובי דרום א"י
7	14	הגר"צ עוזיאל זצ"ל	בענין יו"ט שני ביישובי דרום א"י
7	40	הגאון רבי שלום מזורחי	האם יו"ט קובע למעשר כשבת

הלכות פסח:

39	5	הרב וקחי דוד	בדיקת חמץ בלול תרנגולים
8	7	מרן הראש"ל שליט"א	יציאת י"ח במצה של טבל
16	41	הגאון ר"ש מ. עמאר	לקט הלכות ומנהגי פסח

יא	47	הגר"ש מ. עמאר	בכשרות התבלין "כמון"
כז	59	הרב אליהו בר שלום	בכשרות הדגים לפסח

הלכות ארבעת המינים:

7	1	מרן הראש"ל שליט"א	אתרוג שגדל בעציץ שאינו נקוב
8	1	הגר"א בקשי דורון	גידול ושיווק ערבות למצוה בעציצים
27	1	הרב שניאור ז. רווח	כשרות אתרוג הגדל בעציץ שאינו נקוב
32	8	הרב אליהו ראש	בדין אתרוג של טבל
36	8	הרב יעקב יעקב	דין ערלה בהדסים למצות ארבעת המינים
7	20	הגר"ש עמאר	לקט דינים ומנהגים לארבעת המינים
14	44	הרב שניאור ז. רווח	אתרוג טבל או שקבע מרקום ולא נתן ללוי

דין איסור חדש:

27	6	הרב אליהו אחרר	בדין איסור חדש (ח"א)
42	7	הרב אליהו אחרר	בדין איסור חדש (פ"ב)
23	8	הרב אליהו אחרר	אי חדש חשיב דבר שיש לו מתירין
40	10	הרב אליהו אחרר	בדין קבוע ופריש באיסור חדש
27	11	הרב אליהו אחרר	חדש במשקין (ח"א)
28	12	הרב אליהו אחרר	חדש במשקין (ח"ב)
29	13	הרב אליהו אחרר	חדש במשקין (ח"ג)
31	17	הרב דוד אביטן	אוצר התשובות - חדש סימן רצג
34	18	הרב דוד אביטן	אוצר התשובות - חדש סימן רצג
46	19	הרב דוד אביטן	אוצר התשובות - חדש סימן רצג
43	4	הרב דוד אביטן	אוצר התשובות - חדש סימן רצג
39	22	הרב דוד אביטן	אוצר התשובות - חדש סימן רצג
	24	הרב דוד אביטן	אוצר התשובות - חדש סימן רצג

ביכורים:

7	45	הגר"ש מזרחי	אילם אם יכול להביא ביכורים
---	----	-------------	----------------------------

כא	48	הגר"מ עמאר	הבאת ביכורים ממשקים
----	----	------------	---------------------

ערלה ונטע רבעי:

8	1	הגר"א בקשי דורון	איסור ערלה בעציץ שאינו נקוב
27	1	הרב שניאור ז. רווח	ערלה בגדל בעציץ שאינו נקוב
17	2	הגר"ש מחפוד	עלי הקאת לענין ערלה
37	3	הרב יואל פרידמן	בדין הנ"ל – תגובה
15	4	הרב יצחק רצאבי	עלי הקאת לענין ערלה
7	4	הגר"ש עמאר	ערלה בהרכבה על גבי כנה זכרית
7	5	הגר"ש משאש	פלפל חריף לענין ערלה
18	5	הרב משה לוי	פלפל חריף לענין ערלה
29	5	הרב שניאור ז. רווח	פלפל חריף לענין ערלה
61	7	הרב משה לוי	פלפל חריף לענין ערלה – תגובה
63	7	הרב שניאור ז. רווח	פלפל חריף לענין ערלה – תשובה להנ"ל
8	5	הגר"ש עמאר	מה היא חנטה לענין ערלה ותרו"מ
36	8	הרב יעקב יעקב	דין ערלה בהדסים לריח
34	13	הרב יהודה אדרי	דיני ערלה – שולחן ערוך המבואר
11	14	הגר"ש עמאר	מהי חנטה ומהו סמדר לענין ערלה
19	14	הרב שניאור ז. רווח	ערלה בהדסים ובורדים
28	15	הרב דוד וקחי	הדלקת נר חנוכה בשמן זית של ערלה
8	16	מרן הראש"ל שליט"א	מנין שנות ערלה בעציצים
48	22	הרב שניאור ז. רווח	מנין שנות ערלה בעציצים-רקע הלכתי
34	16	הרב אדרי יהודה	איסור ערלה ונטע רבעי (זמרת הארץ)
28	17	הרב רפאל לוינסון	חיוב קפריסין בערלה בא"י
38	17	הרב שניאור ז. רווח	אננס לענין ערלה

25	18	הרב רפאל לוינסון	בענין קפריסין וסמדר
17	20	הרב שניאור ז. רווח	פסיפורה – עץ או ירק
8	21	הגר"ש עמאר	בענין חנטה הקובעת לדיני ערלה ורבעי
10	22	הגר"ש עמאר	בענין חנטה הקובעת לדיני ערלה ורבעי
7	39	מכ"י הגאון רבי אברהם אלאזרקי זצ"ל. עם הערות	מתוך "שלום ירושלים" כ"י
35	39	הרב דוד אביטן	מנין שנות ערלה בשתילים שהונחו בשקיות פלסטיק
18	42	כ"י הרב שניאור ז. רווח	פרק א' מתוך ספר ע"ץ השדה
	היובל	מכ"י הגאון רבי אברהם אלאזרקי זצ"ל. עם הערות	ספק ערלה בא"י ובסוריא ובחול
	היובל	הגר"ר יצחק רצהבי	ערלה בהרכבה

כלאים:

6	6	הגר"ש עמאר	קיום אילנות המורכבים
18	6	הרב דוד וקחי	דין בן נח באיסור כלאי אילן
22	6	הרב יעקב יעקב	הרכבה באילנות סרק
52	7	הרב דוד וקחי	טעם ומהות איסור כלאים
57	7	הרב יעקב יעקב	דין ביטול ברוב בכלאים
7	10	הרב יהודה אדרי	דיני הרכבת אילן – שו"ע המבואר
25	11	הרב יהודה אדרי	דיני הרכבת אילן – שו"ע המבואר
34	11	הרב יעקב יעקב	סיכום שיטות הפוסקים בכלאי הכרם
8	12	הגר"ש עמאר	קיום עץ המורכב על ענפיו כמה זני הדר
11	12	הגר"ש עמאר	נטיעה בגוש לענין כלאים
39	12	הרב דוד וקחי	הרחקה בין מיני תבואה

			הזרועים בעיגול
9	17	הגר"י ניסן רוזנטל	בדין אילנות המורכבים כלאים
8	19	הרב שניאור ז. רווח	הגדרת מינים שוים לענין כלאים
20	19	הגר"ש עמאר	הגדרת מינים שוים לענין כלאים
25	20	הרב שמואל דוד	הרכבת אפרסק על אפרסק שקד
15	22	הרב שניאור ז. רווח	האם מותר לשבת תחת כלאים בכרם
15	23	הגר"ש עמאר	צמחים טרסנגניים לאור ההלכה
	24	הרב שניאור ז. רווח	ירק שעלה בכרם אם מותר לשותלו במקו"א
	24	הגר"ש עמאר	הגדרת מינים שוים לענין כלאים
	24-25	הרב יעקב יעקב	הרכבת ירק בירק
יג	48	מרן החיד"א זללה"ה. והערות המהדיר	ברכי יוסף – באיסור קיום אילן המורכב
לט	57-58	הרב יחזקאל מוצפי	כלאי זרעים בארץ ישראל
נג	59	הנ"ל	בהנ"ל – המשך

הפרשת חלה:

14	1	הגר"ש עמאר	שיעור הפרשת חלה
34	3	הרב יצחק לוי	האם יש להפריש חלה מעיסת הסופגניות
34	3	הרב יצחק לוי	הפרשת חלה מעיסת הבלניצ'ס והלחוח
30	4	הרב דוד וקחי	עיסה העשויה ליחלק בעודה בצק
23	15	הרב שניאור ז. רווח	הפרשת חלה מעיסה שנילושה ללא מים
32	16	הרב יחזקאל מוצפי	אוצר התשובות – חלה סימן שכ"ב
14	18	הרב שניאור ז. רווח	הפריש חלה ולא קרא לה שם
37	18	הרב יחזקאל מוצפי	אוצר התשובות – חלה סימן שכ"ב
28	23	הרב שניאור ז. רווח	הפרשת חלה ממצות אם להפריש מן היפה

30	23	הרב יחזקאל מוצפי	שכתו להפריש חלה מהמצות ונזכרו בחג
18	39	הרב שניאור ז. רווח	חובת שריפת תרומה וחלה טמאים
29	39	הרב גד שקורי	הפרשת חלה מעיסה שנקנתה אחר גלגול
31	42	הרב שמואל אביטן	תקת ב' חלות בארץ וח"ל ובזה"ז
31	44	הרב גד שקורי	שיעור הקמח החייב בחלה
	היובל	מרן הגר"ע יוסף	הפרשת חלה בלילה בזה"ז
	היובל	הג"ר אברהם יוסף	הפרשה מבצק שנלוש במי פירות
מג	57-58	הרב גד שקורי	חלת חו"ל הפרשתה מן המוקף
כג	60	הרב דוד אביטן	תנאים לחיוב תרומה וחלה מן התורה
לט	60	הרה"ג ר' אליהו ראש	סיכום והערות בהלכות חלה
ל	61	הנ"ל	המשך הנ"ל

תרומות ומעשרות:

27	1	הרב שניאור ז. רווח	הגדל בעציץ שאינו נקוב לענין תרו"מ
17	2	הגר"ש מחפוד	עלי הקאת לענין תרו"מ
15	4	הרב יצחק רצאבי	דיני עלי הקאת לענין תרו"מ
20	2	הרב שניאור ז. רווח	גדרי תבלין לענין תרו"מ (ונפ"מ לנענע)
35	9	הרב סעדיה אריבי	בדין הנ"ל – תגובה
37	9	הרב שניאור ז. רווח	בדין הנ"ל – תשובה
22	3	הרב שניאור ז. רווח	נוסח הפרשת תרו"מ עפ"י שיטת מרן
36	9	הרב סעדיה אריבי	בדין הנ"ל – תגובה
37	9	הרב שניאור ז. רווח	בדין הנ"ל – תשובה
22	4	הרב שניאור ז. רווח	תרו"מ מפרי הגדל בחצר ונאכל ע"י אורח
34	4	הרב יעקב יעקב	הפרשת תרו"מ מהדלורית על הדלעת

8	7	מרן הראש"ל שליט"א	מצות עשה ולא תעשה של טבל
10	7	הגר"ש עמאר	מירוה ע"י פועל נכרי בכרם ישראל
22	12	הרב שניאור ז. רווח	מקומות שנכבשו ע"י עולי מצרים - תרו"מ
48	13	הרב יחזקאל מוצפי	תרו"מ בזה"ז בשטחי עמון ומואב וסוריא
37	14	הרב יחזקאל מוצאפי	האם הסוכר חייב בתרו"מ
33	15	הרב יעקב יעקב	הדלקת נר חנוכה בשמן תרומה טמאה
21	16	הרב שניאור ז. רווח	בדין שאלה על מעשרות שעושר
15	17	הגר"ש עמאר	הבאת שליש לענין תרו"מ
21	17	הרב שניאור ז. רווח	דיני ביעור ויודוי מעשרות
7	18	הגר"ש עמאר	גמר מלאכה - הגדרתו
40	19	הרב סעדיה אריבי	אורז ודוחן - גמר מלאכתן
	24-25	הרה"ג יחיאל זאיד	הפרשת תרו"מ מקוניאק
	25-28	הרב אהרן בוארון	הפרשה בנסח המקוצר
	29-33	הרב אהרן בוארון	הפרשת תרו"מ על בבתי עסק
38	34	הנ"ל	תגובה על הנ"ל
	39-40	הרב אהרן בוארון	הפרשת תרו"מ על ידי משגיח כשרות
36	42	הנ"ל	תגובה על הנ"ל
7	40	הגאון רבי שלום מזרחי	האם יו"ט קובע למעשר כשבת
36	40	הרב דוד מזרחי	עשה יין משמרים אם צריך לחזור ולהפריש ממנו תרו"מ
11	41	הגאון רבי שלום מזרחי	מאורסת אם אוכלת בתרומה
13	41	הנ"ל	החשוד על המעשרות אם נאמן בשבת
36	41	הרב דוד אביטן	הכוסס חיטים ושעורים לענין חומש וברכה
	42-43	מכ"י מרן הגר"ע יוסף	חי' וביאורים ברמב"ם הל' תרומות

	42-43	הגרש"מ עמאר	זמן גמר מלאכת הבנות
7	44	הגר"ש מזרחי	התורמם משלו על של חברו
14	44	הרב שניאור ז. רווח	אתרוג טבל או שקבע מרקום ולא נתן ללוי
24	44	הגאון רבי אליהו לוי	חיוב תרו"מ בעציצים שונים
כט	49	הרב אהרן בוארון	זכיה משלחן גבוה בתרו"ת ובמת"כ
נד	51-52	הנ"ל	המשך הנ"ל
	היובל	הגר"ר יצחק יוסף	מהלכות תרומות ומעשרות
ז	51-52	הגר"ש משה עמאר	הפקר שעושהו יין אם מתחייב
ט	61	הנ"ל	אכילת עראי מגן שהכניסה בתשלום
כא	51-52	הגר"י יונה מצגר	זכיה ושליחות בתרו"מ
מה	51-52	הרב דוד אביטן	בגדרי הפרשה מהפטור על החייב
לד	57-58	הנ"ל	אומד האמור בתרומה
מה	59	הנ"ל	החייבים בביעור ובידוי מעשרות
כג	60	הנ"ל	תנאים לחיוב תרומה וחלה מן התורה
כז	61	הנ"ל	המשך הנ"ל
יז	61	הרב שניאור ז. רווח	עציץ שא"נ ובית וברכה

מעשר ראשון:

8	11	מרן הראש"ל שליט"א	חיוב נתינת מעשר ראשון ללוי בזמן הזה
9	11	הרב שניאור ז. רווח	חובת נתינת מעשר ראשון ללוי בזמן הזה
36	13	הרב ראובן אוחנה	בדין הנ"ל

מעשר שני:

39	40	הרב דוד אביטן	חילולו על פרוטה שאינה מבורר
מח	51-52	הנ"ל	חילול מעש"ש על פרוטה של בית המעשר
לו	53	הנ"ל	המשך הנ"ל

ל	53	הנ"ל	חילול על פרוטה בב' מטבעות
מג	55-56	הנ"ל	מעות מעש"ש שקנו בהם דבר מאכל ללא ידיעת הבעלים

מעשר עני:

34	6	הרב שניאור ז. רווח	הל' מעשר עני (פ"א)
29	7	הרב שניאור ז. רווח	הל' מעשר עני (פ"ב)
17	8	הרב שניאור ז. רווח	הל' מעשר עני (פ"ג)
15	9	הרב שניאור ז. רווח	הל' מעשר עני (פ"ד)
22	10	הרב שניאור ז. רווח	הל' מעשר עני (פ"ה)
6	8	הגר"ש עמאר	דרכי הקנאה במעשר עני באופן מעשי
7	9	הרב עזריאל אריאל הרב שניאור ז. רווח	נתינת מעשר עני מהיבול שברשות המדינה מכתב שאלה שהופנה להגר"ש עמאר
9	9	הגר"ש עמאר	נתינת מעשר עני מהיבול שברשות המדינה
13	9	הגר"ש עמאר	הקנין המועיל להקנות את הפירות לעני
14	11	הרב שניאור ז. רווח	הקנאת המעשר לעני ע"י קטן
15	11	הגר"י אריאל	הקנאת המעשר לעני ע"י קטן
16-19	11	הרבנים הנ"ל	בדין הנ"ל - חליפת מכתבים
22	11	הגר"ש עמאר	בדין הנ"ל
54	13	הגר"ש שלוש	בדין הנ"ל - תגובה
55	13	הגר"ש עמאר	בדין הנ"ל - תשובה
17	26	הרב שניאור ז. רווח	הקונה פירות וירקות בזמן המעבר ממעש"ש למעשר עני
22	26	הרב שניאור ז. רווח	טעה והפריש מעש"ש במקום מעשר עני
18	39	הרב שניאור ז. רווח	חובת שריפת תרומה וחלה טמאים
	45-46	הגרש"מ עמאר	הפרשת תרו"מ ממיץ הפירות

36	45	הרב יחזקאל מוצפי	חיוב תרו"מ בגדל בגנים ציבוריים
לז	46	הנ"ל והעורך	תגובה על הנ"ל
	49-48	הרב דוד אביטן	שיעור איסור אכלית תרומה לזר וטמא
	היובל	הרב שניאור ז. רווח	שו"ת בדיני מעשר עני

גבולות הארץ:

19	12	הרב שניאור ז. רווח	רמלה והמושבים הסמוכים - בכיבוש עו"ב
15	25	הרב שניאור ז. רווח	גדר מקומות שנכבשו רק ע"י עולי מצרים
18	13	הרב שניאור ז. רווח	הגבול הדרומי
20	21	הרב שניאור ז. רווח	הגבול הצפוני
	34-35	הגרש"מ עמארר	גבולות עבר הירדן
	45-46	הרב דוד אביטן	גדרי קדושת עזרא ומלכי השמונאי
	היובל	הרב דוד אביטן	מקום מעברות הירדן ומהו ירדן ירחו

גבולות ירושלים:

32	20	הרב דוד אביטן	האם נתקדשה ציון בקדושת ירושלים
30	21	אשר גרוסברג	גבולתיה של ירושלים המקודשת
30	26	הרב דוד אביטן	מקומו של "בית פאגי"
38	27	אשר גרוסברג	תגובה על הנ"ל
38	28	הרב דוד אביטן	תגובה על הנ"ל
27	31	הנ"ל	הביצעים שבהר המשחה
38	31	הנ"ל	קריעה על ערי יהודה
62	32-33	הרב מנחם מ. ברונפמן	תגובה על הנ"ל
32	37	הרב דוד אביטן	גבול הר הבית הדרומי

שביעית:

27	1	הרב שניאור ז. רווח	הגדל בעציץ שאינו נקוב לענין
----	---	--------------------	-----------------------------

			שביעית
10	3	הגר"ש עמאר	הדלקת נר חנוכה משמן זית של שביעית
14	15	הגר"ש עמאר	הדלקת נר חנוכה משמן זית של שביעית
8	25	הגרש"מ עמאר	דין מכלים גדולים שאינם נקובים
33	26	הרב י. פרידמן	תגובה על הנ"ל
40	27	הרב משה בן גיגי	תגובה על הנ"ל
7	27	הגרש"מ עמאר	תגובה על הנ"ל
8	26	הגר"ש עמאר	דין הגדל במצעים מנותקים ובחממות
	27	הגרי"ע זליכה. והרב שניאור ז. רווח	מו"מ בענין מהות וגדרי "אוצר בית דין"
	27-29	הרב דוד אביטן	מתוך "אוצר התשובות" – שביעית בזה"ז
39	32-33	הנ"ל	מתוך "אוצר התשובות" – על מה חל קדו"ש
32	35	הנ"ל	עוד בהנ"ל
	28-29	הגרש"מ עמאר	גדר לאוקומי ולאברויי אילנא
	28-31	הרב שניאור ז. רווח	פרקים מתוך ספר "שביתת השדה"
32	29	הרב יחזקאל מוצפי	שפיכת מים כשנשפכים לגינה
14	30	הגרש"מ עמאר	ביאורים וחי' ברמב"ם הל' שמיטה פ"א ה"א
19	31	הנ"ל	בהנ"ל פ"א הל' ב-ג
15	33-32	הנ"ל	בהנ"ל פ"א הל' ד-ה
36	30	הרב דוד אביטן	על מה חלה קדושת שביעית לד' הרמב"ם
8	31	לגר"צ עוזיאל	הלכות שביעית
19	34	הרב שניאור ז. רווח	משלוח מנות מפירות שביעית
25	34	הגאון רבי אאליהו לוי	קדו"ש בפרחים שיש בהם ריח
34	34	הרב ראובן אחנה	שימוש במחשבי השקיה בשביעית
37	34	הרב גד שקורי	ספיחין בבננה

40	34	הרב דוד אביטן	זמן הביעור בפיטאיה
43	34	הרב ישי מזלומין	שביעית בזמן השלגים
46	34	הגאון רבי מאיר מאזוז	בדין תולדת זריעה
24	35	הגאון רבי אליהו לוי	עבודה בעציצים שנמכרו לגי
44	35	הרב גד שקורי	גרם הפסד בפירות שביעית
9	36	הרב שניאור ז. רווח	קדו"ש בשמן חוחובה
17	36	הגרש"מ עמאר	בהנ"ל
44	36	הרב יחזקאל מוצפי	קדו"ש בעלי הקאת
7	37	הגרש"מ עמאר	קדו"ש בקאת ובחוחובה
9	38	הנ"ל	עוד בהנ"ל
22	37	הגר"א לוי	עציץ שנמכר לגוי אם נוהג בו קדו"ש
21	38	הרב שניאור ז. רווח	דין הבננה בשנה השמינית
28	38	הרב דוד אביטן	אם מותר לערב יין של שביעית במים ודין הביעור בו
	39-40	הגרש"מ עמאר	הוצאת אתרוגים לחו"ל

מתנות עניים:

46	1	הרב שניאור ז. רווח	פרט ועוללות בכרם ומתנו"ע בזה"ז
33	12	הרב יהודה אדרי	מתנות עניים – שו"ע המבואר
37	17	הגר"מ בן שמעון	מתנות עניים – הלכה למעשה
כז	54	הרב דוד אביטן	לש"פ והפקר שעשאן גורן

מתנות כהונה:

35	22	הרב דוד טהרני	מתנות כהונה לאלמנת כהן
22	42	הרב דוד אביטן	מצוות הכרם בכוצר ה' גפנים לביתו

פדיון פטר חמור:

12	13	הרב ש. ז. רווח – מכתב	חמורה שנמכרה לגוי ללא ידיעת הבעלים
----	----	-----------------------	------------------------------------

13	13	הגר"ש הכהן קוק	חמורה שנמכרה לגוי ללא ידיעת הבעלים
14	13	הגר"ש עמאר	חמורה שנמכרה לגוי ללא ידיעת הבעלים
44	14	הרב יהודה נקי	חמורה שנמכרה לגוי ללא ידיעת הבעלים
13	16	הגר"ש עמאר	חמורה שנמכרה לגוי ללא ידיעת הבעלים
37	22	הרב דוד טהרני	עדות גוי על חמורה שלא ביכרה

חרקים:

53	19	הרב שניאור ז. רווח	ארטישוק נגיעותו בחרקים וצורת בדיקתו
52	22	הרב שניאור ז. רווח	הימצאות חרקים בעלי גפן
24	40	הרב שניאור ז. רווח	פטריות – כשרותם ובבעיית חרקים
16	43	הרב שניאור ז. רווח	מתוך ספר תולעת שני כת" – דין שרץ הארץ
	45-46	הנ"ל	הנ"ל – חרקים בתערובת והיוצא מן הטמא
לב	48	הנ"ל	בהנ"ל
לד	51-52	הנ"ל	בדיקת המזון-המשך תולעת שני
יט	54	הנ"ל	בדיקת המזון – המשך
לב	55-56	הנ"ל	כללים באיסור חרקים – המשך תולעת שני
לז	47	הרב דוד אביטן	דין בריה סרוחה וקנית פירות נגועים מגוי
יז	49	הרב שניאור ז. רווח	חרק שאינו שלם אבל עדיין ניכר אם בטל
	היובל	הגר"ר דוד יוסף	חשש התולעים בחומס
כה	53	הרב שניאור ז. רווח	שימוש בשקיות עלי תה נגועים
יט	59	הנ"ל	טפילים בבשר הדגים
לט	60	הרה"ג ר' משה ויא	תגובה על הנ"ל

כשרות המאכלים:

27	22	הרב יצחק רצאבי	אכילת חגבים ע"פ מסורת
33	23	הרב יצחק רצאבי	אכילת חגבים ע"פ מסורת
כה	5-58	הרב שניאור ז. רווח	סימני חגבים ואכילתם במוסרת
ח	49	הרב זאב ויטמן. והגרש"מ עמא"ר	חלבון מי גבינה אם מותר באכילה
כב	היבול	הגרש"מ עמאר	בכשרות האיילים
טו	55-56	הנ"ל	המשך הנ"ל
יג	55-56	הגר"ש הלוי וואזנר	בהנ"ל
טו	53	הגרש"מ עמאר	בכשרות בקר ה"זבו"
ז	57-58	הגר"ש משה עמאר	דבש מלכות - אם מותר באכילה
יב	59	הנ"ל	בהנ"ל - המשך
י	60	הנ"ל	בהנ"ל - המשך
טז	57-58	הגר"צ בוארון	כבד שנכבש מעת לעת
כז	59	הרה"ג ר' אליהו בר שלום	בכשרות הדגים לפסח
טז	60	הרה"ג ר' שניאור ז. רווח	אם צריך בישראל בטחינה, חלבה, ופטריות

שונות:

7	15	הגר"צ עוזיאל	עקירת אילנות מאכל
8	30	הגר"צ עוזיאל	המשך הנ"ל
28	35	הרב שניאור ז. רווח	עקירת אילנות לצורך הרחבת הישוב
	24	הגר"ש עמאר	הלכות ומנהגי חג השבועות
32	36	הרב דוד אביטן	במקום שנפגשים איסור וממון מה נגרר אחר מה בשביעית ובמתנו"ע ועוד
24	43	הרב חזקיהו רוטשטיין	זיהוי התכלת
	43-44	הרב דוד אביטן	בהנ"ל
39	44	ד"ר אהרן רוזן	תגובה על הנ"ל
9	44	הגרש"מ עמאר	סיכוך על גבי סככת עץ

	היובל	מכ"י הגאון רח"י הכהן חמצי זצ"ל	מערכות בעניני ארץ ישראל
יג	51-52	הגר"ש משה עמאר	עשית מנורה בת ז' קנים
לו	54	הרב דב לנדא	תגובה להנ"ל
ח	54	הגר"ש משה עמאר	שיפוץ אבני הכותל המערבי

ההדרת וביאור ספרי ראשונים ופוסקים:

43	22	צוות רבני המכון	ספר החרדים פרק נח
8	23	הרה"ג שם טוב גאגין זצ"ל	שולחן ערוך - יו"ד סי' של"א
	24-25	הרה"ג שם טוב גאגין זצ"ל	שולחן ערוך - סי' רצ"ו
42	14	הרב יהודה אדרי	פירוש הר"ש למשנה - ערלה פ"א
8	22	הגר"מ מאזוז	חידושים והגהות למשנה מס' פאה פ"א
	34-36	מכ"י הגאון רבי אברהם אלאזרקי זצ"ל. עם הערות.	שלום ירושלים - שביעית
יג	48	מהחיד"א והערות המהדיר	ברכי יוסף - באיסור קיום אילן המורכב

מאמרים מוסריים:

7	17	הגר"ש מחפוד	חשיבות הפרשת תרומות ומעשרות
37	15	הרב אליהו אלתרר	חשיבות ומעלת כשרות המאכלים
30	19	הגר"ח דוד הלוי זצ"ל	חשיבות ומעלת כשרות המאכלים
36	19	הרב אליהו אלתרר	חשיבות ומעלת כשרות המאכלים

מאמרים מדעיים:

42	1	יהורם דנינו	סוגי המצעים המשמשים לגידול צמחים
44	1	שמעון אילוז	גידול ירקות במבנים

29	2	יהורם דנינו	"צמר סלעים" כמצע לגידול צמחים
45	25	הרב שניאור ז. רווח ויהורם דנינו	מצע ה"פרלייט" אם דינו כקרקע
35	3	שמעון אילוז	הדמיון בין הדלעת לדלורית
36	4	יהורם דנינו	זהוי מינים – מדע והלכה
27	5	יהורם דנינו	פלפלת הגינה
53	13	יהורם דנינו	תוצאות ביניים על תצפית בפלפל הסודני
25	6	יהורם דנינו	האגס, סקירה על יחסי כנה ורוכב
60	7	יהורם דנינו	ניסוי בכנות אגס נוספות
39	8	יהורם דנינו	תפוח אדמה ותפוח אדמה מתוק
53	10	יהורם דנינו	ירקות המתחדשים מזמן לזמן
39	11	יהורם דנינו	עץ "רב תכליתי"
40	15	יהורם דנינו	תוצאות זריעת פאפיה
49	16	יהורם דנינו	מעקב אחר גדילת פרי השסק
40	17	יהורם דנינו	אננס סקירה מדעית
16	20	שלמה ששון	פסיפלורה סקירה מדעית
10	23	שלמה ששון	צמחים טרנסגניים
38	41	הרב שניאור ז. רווח	סקירה על יצור פטריות בהודו
ז	47	הרב שניאור ז. רווח	חשש דגנים בכמון – תוצאות בדיקת מעבדה
לב	54	הנ"ל	שיטות להדברת מזיקי מחסן
מח	55–56	הנ"ל	אצות ים – נגועותם בחרקים
נג	55–56	הנ"ל	בעיית חרקים במפעל לעלי גפן
נ	57–58	הנ"ל	נגיעות דגנים ומוצרי מחסן ושיטת הדברתם